

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Markéta Grňová

**Kavárenská kultura v současné Praze: na příkladu
vybrané kavárny v centru Prahy**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Blanka Soukupová, CSc.

Praha 2022

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 23. června 2022

Markéta Grňová

Poděkování:

Tímto bych ráda poděkovala především vedoucí práce doc. PhDr. Blance Soukupové, CSc., za její odborné rady, čas a ochotu při vedení této práce. Děkuji také všem účastníkům výzkumu a také lidem v mém okolí, kteří mi vždy byli oporou.

Obsah

1	Úvod	1
1.1	Cíl práce	1
1.2	Prostředí výzkumu.....	1
1.3	Profily respondentů	1
1.4	Teoreticko-metodologická východiska.....	2
2	Dějiny kávy a pražských kaváren ve světle odborné literatury (od počátku kaváren do současnosti)	7
2.1	Cesta kávy a kaváren do Evropy	8
2.2	Počátky kaváren v Českých zemích	10
2.3	Vývoj a proměny kavárenské tradice	11
2.4	Kavárenský personál – vrchní, číšník, pikolík	18
2.5	Ženy v kavárnách	19
2.6	Kavárna jako ateliér – kavárny ve výtvarném umění minulých století	20
2.7	Kavárny jako součást moderní společnosti	20
2.8	Typy kaváren a specializované kavárny v dnešní Praze.....	21
3	K problematice kavárenské kultury v současné Praze – na příkladu kavárny K.....	22
3.1	Vzhled kavárny K a její pracovní režim.....	22
3.1.1	Barová místnost.....	23
3.1.2	Prostor kavárny.....	24
3.1.3	Zahrádka	25
3.1.4	Provozní doba a denní režim kavárny K	26
3.2	Nabídka a služby kavárny K.....	28
3.3	Proměna terminologie – z hosta zákazníkem a z číšníka baristou.....	30
3.4	Kavárna K z pohledu vedoucí	31
3.5	Kavárna K z pohledu personálu	34
3.6	Kavárna K z pohledu pravidelných i náhodných zákazníků	38
3.6.1	Kavárenské aktivity	41
4	Závěr.....	46
	Seznam literatury a pramenů.....	49
	Přílohy	51

1 Úvod

1.1 Cíl práce

V této bakalářské práci analyzuji, na příkladu jedné vybrané pražské kavárny, jak dnes vypadá kavárenská kultura a porovnávám kavárenskou kulturu v postmoderní Praze s kavárenskou kulturou v dobách nejen jejího zlatého věku. Představuji historii kávy, kaváren a kavárenské tradice a kultury na našem území, převážně v hlavním městě Praze. Zaměřuji se hlavně na vývoj pražských kaváren konce devatenáctého století a století dvacátého. Dále prezentuji výsledky z vlastního výzkumu v kavárně v centru Prahy. Na základě studia odborné literatury o historii kaváren a dat ze svého vlastního výzkumu pozoruji a srovnávám proměnu kaváren minulého a předminulého století s kavárnou dnešní doby, a to z mnohých hledisek. Soustředím se převážně na proměnu funkce a prostředí kavárny, jejích hostů, zaměstnanců a vedení a ukazuji také, co kavárna znamená pro osoby, které se v ní pohybují.

1.2 Prostředí výzkumu

Prostředím mého výzkumu byla kavárna nacházející v centru Prahy. Z důvodu anonymizace nepoužívám ve své práci pravé jméno kavárny, ale označuji ji jako kavárnu K. Kavárna K je dobře dopravně dostupná, v její blízkosti se nacházejí jak zastávka metra, tak i zastávka tramvaje. Nemá vchod přímo z ulice, ale cesta do ní vede skrze úzkou chodbu, která ústí do vnitrobloku, kde se kavárna nachází. Tento vnitroblok také slouží jako její zahrádka. Kavárna K se nachází v přízemí zrekonstruovaného domu s bohatou historií, který byl vystavěn ke konci 19. století. Kavárna byla zřízena roku 2012. Dokázala se udržet v provozu tedy již skoro 10 let a podařilo se jí přestát i obtížnou pandemickou situaci. Její vnitřní prostor se skládá ze dvou místností. Konkrétněji popisuji její interiér a exteriér dále v kapitole o vzhledu kavárny a jejím pracovním režimu.

Motivací pro zaměření na tematiku kaváren u mě byl můj zájem o tyto podniky a touha dozvědět se více, a to jak o tom, jak kavárny vypadaly a fungovaly v minulosti, tak také o tom, jaká je situace dnes.

1.3 Profily respondentů

Mými respondenty byli v rámci výzkumu vedoucí kavárny, zaměstnanci kavárny a její náhodní i stálí hosté, se kterými jsem provedla rozhovory. Baristy kavárny K v době mého výzkumu kromě mě byl jeden muž, který studuje archeologii na Univerzitě Karlově a je v posledním ročníku bakalářského studia, a dále dvě ženy, jedna, která studium na vysoké škole

teprve začala a věnuje se literární tvorbě, a druhá, která ho již má dokončené (vystudovala konkrétně obor žurnalistika) a doplňuje si vzdělání pomocí jazykového centra. Všem baristům je něco přes dvacet let. Vzhledem k jejich nevelkému počtu a ochotě účastnit se výzkumu pro mě bylo možné udělat rozhovor s každým z nich.

Kromě pohledu vedoucí a pohledu zaměstnanců pro mě bylo důležité také zjistit, jak na kavárnu nahlíží i její hosté, a to jak ti náhodní, tak také ti stálí. O stálých hostech jsem před začátkem výzkumu neměla moc povědomí a neznala se s nimi. Z mého pozorování vyplynulo, že žádný z hostů nedochází do kavárny každý den. Za stálého hosta tak v rámci svého výzkumu považuji například někoho, kdo do kavárny K zavítá třeba jednou za jeden či dva týdny. Mé časté pozorování v kavárně mi pomohlo odhalit, kdo do kavárny chodí častěji či pravidelně, a tedy mi i ukázalo, koho jako stálého hosta oslovit. Kromě stálých hostů jsem oslovovala i hosty náhodné. Na základě pozorování v kavárně K jsem zjistila, jací hosté do kavárny chodí. Vzhledem k tomu, že jsem v rámci svého pozorování došla k závěru, že do kavárny nechodí žádná určitá skupina lidí, ale naopak lidé velmi různí, snažila jsem se i toto ve výběru hostů, se kterými jsem prováděla rozhovory, zachytit.

Provedla jsem tak rozhovory s muži i ženami různých věkových kategorií a povolání. Vedla jsem rozhovor jak například se třemi dámami v důchodovém věku, které chodí do kavárny pravidelně, tak také s několika studenty i lidmi okolo třiceti či čtyřiceti let. Ve většině případů jsem se při oslovení hostů ohledně účasti na výzkumu setkala se vstřícným přístupem. I v situaci, kdy hosté, které jsem oslovila, účast na výzkumu odmítli, převážně z časových důvodů, činili tak velmi slušně.

Mými respondenty bylo dohromady patnáct osob. Jednalo se o vedoucí kavárny, tři baristy, tedy zaměstnance kavárny, a zbylé respondenty tvořili náhodní a stálí hosté kavárny.

1.4 Teoreticko-metodologická východiska

Ve svém výzkumu jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii.

„Sběr dat a jejich analýza v kvalitativním výzkumu probíhají v delším časovém intervalu, výzkumný proces má longitudinální charakter. Výzkumník vybírá na základě svých úvah místa pozorování nebo jedince, které dále sleduje v různých časových okamžicích. Analýza dat a jejich sběr probíhají současně – výzkumník sbírá data, provede jejich analýzu a podle výsledků se rozhodne, která data potřebuje, a začne znovu se sběrem dat a jejich analýzou. Během těchto cyklů výzkumník své domněnky a závěry přezkoumává.“ (Hendl, 2016, s. 46).

Sbíraná data jsem tedy analyzovala a interpretovala ne až v závěru výzkumu, ale již v jeho průběhu. Neustálá analýza dat a reflektování v procesu výzkumu mi umožňovalo zjistit, na co dalšího se například zaměřit, či na jaké otázky se ještě ptát. V průběhu výzkumu jsem si vedla terénní poznámky, do kterých jsem si zaznamenávala poznatky o dění v kavárně.

Pro sběr dat v rámci svého výzkumu v kavárně K jsem zvolila několik výzkumných metod. Šlo o nezúčastněné pozorování, polostrukturované i nestrukturované rozhovory a komparaci.

V rámci nezúčastněného pozorování mi šlo například o sledování denního rytmu kavárny nebo činností, které v ní hosté provozují. Pozorovala jsem, kdo a kdy do kavárny chodí či jaké je chování zákazníků. Pozornost jsem věnovala i interakcím mezi personálem a hosty. Také jsem pozorovala, co si zákazníci objednávají, o čem si povídají a například i která místa v kavárně upřednostňují, či jak dlouho se zdrží. Při pozorování jsem měla při ruce zápisník, do kterého jsem si zaznamenávala svá zjištění.

V kavárně K jsem kvůli svým dalším povinnostem nemohla být přítomna každý den, od jejího ranního otevření až po večerní ukončení provozu. Docházela jsem do ní však během několika měsíců velmi často a zdržovala se dlouhé hodiny. Sedávala jsem buď u jednoho z dřevěných stolků v prostoru kavárny, nebo u malého stolečku v barové místnosti (jednotlivé místnosti kavárny jsou popsány dále v kapitole týkající se vzhledu kavárny).

Další metodou sběru dat mi byly rozhovory. Rozhovory jsem vybrala proto, že mi šlo o zjištění subjektivních zkušeností dotazovaných. Snažila jsem se jim porozumět a zjistit jejich názory a zkušenosti a jaký je jejich pohled na věc. Ve svém výzkumu jsem zvolila rozhovory polostrukturované, ale i nestrukturované.

„Na rozdíl od strukturovaného rozhovoru s uzavřenými otázkami se při kvalitativním dotazování nikdy nepředkládají dotazovaným předem určené formulace a odpovědi nebo jejich kategorie.“ (Hendl, 2016, s. 170). Pomocí polostrukturovaných rozhovorů jsem mohla získat větší množství dat či další upřesnění informací. Zároveň mi však má předem připravená osnova rozhovoru, kterou jsem měla při rozhovorech při ruce, napomáhala neopomenout otázky a témata, na která jsem se chtěla zeptat. Dále v práci jsou uvedeny úryvky rozhovorů a v příloze této práce se nachází osnovy otázek k rozhovorům (s vedoucí, s baristy a se stálými a náhodnými zákazníky kavárny), přepis rozhovoru s vedoucí kavárny a pro ilustraci přikládám také přepis rozhovoru s jednou z baristek, jedním náhodným hostem a skupinkou stálých hostů.

Polostrukturovaný rozhovor mi také poskytoval určitou flexibilitu. Umožňoval mi reagovat na vývoj konverzace, doptávat se a ujasňovat si skutečnosti, kterým jsem například napoprvé neporozuměla, měnit pořadí otázek, pokud na určité téma přišla řeč dříve, či dokonce některé otázky úplně přeskočit, protože již například byly zodpovězeny, aniž bych je vůbec položila.

Stejně jako mě jako výzkumníkovi i dotazovaným poskytoval polostrukturovaný typ rozhovoru a jeho otevřené otázky prostor k zamyšlení a vyjádření vlastních myšlenek a náhledu na věc či také možnost ujasnění, pokud jim nějaká mnou položená otázka nebyla jasná. Docházelo také k situacím, kdy se mi v rámci rozhovoru například vyjevilo určité nové téma či problematika. Flexibilita polostrukturovaných rozhovorů a kvalitativního výzkumu obecně mi tak zde také umožňovala tyto nové oblasti do výzkumu zahrnout a například přidat je do osnovy otázek pro rozhovory další.

Polostrukturované rozhovory s účastníky výzkumu probíhaly v prostoru kavárny (výjimkou byl pouze rozhovor s vedoucí Juditou, který probíhal v její kanceláři) a trvaly různě dlouho. Rozhovory s vedoucí kavárny a s některými s baristů trvaly většinou déle. Délka rozhovorů s návštěvníky se odvíjela od toho, jak k rozhovoru přistupovali. Někteří na otázky odpovídali velmi krátce a jednoduše, jiní se v rámci rozhovoru více rozprávěli.

V rámci rozhovoru s vedoucí kavárny jsem se snažila mimo jiné zjistit více o samotné kavárně, jejím fungování, historii a také budoucnosti. Rozhovor s ní proběhl v únoru 2022. Rozhovory s personálem kavárny mi osvětlily například jak zaměstnanci na svou práci nahlíží, jak vnímají prostor kavárny či její hosty. Rozhovor s jedním s baristů proběhl v listopadu roku 2021 a rozhovory se dvěma dalšími baristkami proběhly v březnu roku 2022.

Mnoho užitečných informací mi poskytly v neposlední řadě také rozhovory s návštěvníky kavárny. Tyto rozhovory mi pomáhaly ověřovat si informace, které jsem již zjišťovala v rámci pozorování, ale také zjišťovat informace, které mi pozorování nemohlo vyjevit – například motivace hostů pro návštěvu kavárny, jak kavárnu vnímají či co se jim na kavárně líbí nebo nelíbí. Rozhovory se zákazníky kavárny probíhaly v průběhu dubna 2022, výjimkou byl pouze jeden rozhovor se stálou zákaznicí kavárny, který proběhl již v listopadu roku 2021.

Polostrukturované rozhovory jsem se souhlasem dotazovaných nahrávala na nahrávací zařízení a následně přepisovala. Kromě nahrávání jsem si v průběhu rozhovorů také vedla poznámky pro přesnější zachycení toho, co nahrávací zařízení nedovede zaznamenat, ve snaze získat komplexnější představu o tom, jak dotazovaný rozumí dané problematice a jak ji vnímá.

Šlo například o gesta a mimiku, tón hlasu či zda bylo něco bylo proneseno úsměvně nebo ironicky. Docházelo také například k situacím, kdy host místo slovní odpovědi pouze přikývl či zakroutil hlavou.

Kromě polostrukturovaných rozhovorů jsem informace získávala také pomocí rozhovorů nestrukturovaných, které jsem však kvůli jejich neplánovanosti nemohla zachycovat na nahrávací zařízení, ale pouze si poznatky z nich po jejich ukončení zapisovat do svých poznámek. Převážně šlo o náhodné konverzace se zaměstnanci či s vedoucí kavárny, které vplynuly z různých situací dějících se v kavárně K.

Poslední z metod, kterou v práci využívám, je komparace, a to jak komparace diachronní, tak také synchronní. Srovnávám zde mezi sebou data o kavárnách 19. a 20. století, zjištěná ze studia odborné literatury, a data o kavárně K získaná z vlastního výzkumu. Sleduji proměnu funkce kavárny, jejího prostředí a nabídky, ale také proměnu činností spojených s jejím prostředím. Sleduji i proměnu statusu majitele či vedoucího kavárny, zaměstnanců a hostů. Vzhledem k tomu, že komparuji vývoj určitého jevu (tedy kaváren) na určitém území v různých obdobích, používám komparaci diachronní (Scholz, 2009, s. 72). Zároveň však také využívám komparaci synchronní, protože porovnávám určité jevy či fenomény v období stejném.

Vzhledem k tomu, že kavárna je veřejným místem, přístupným prakticky komukoliv, byl můj fyzický přístup do terénu velmi snadný. Přístup do terénu mi dále také usnadňovala má práce baristky. Kavárnu K jsem poprvé navštívila již v roce 2018 a téměř okamžitě jsem se stala jejím stálým zákazníkem. O pár let později, v květnu 2021, se ze mě také stal její zaměstnanec. Získala jsem pozici baristky, tedy někoho, kdo v kavárně připravuje kávu a obsluhuje zákazníky. Má pozice zaměstnance mi umožňovala pobývat v kavárně po celý čas, kdy je kavárna otevřena, a mohla jsem tak nerušeně pozorovat její rytmus. Byla jsem si však také vědomá toho, že se situací, kdy nejsem pouze výzkumníkem, ale také zaměstnancem, a tedy součástí zkoumaného prostředí, se pojí určitá rizika, na která se zaměřuji dále.

Ve chvíli, kdy jsem začala uvažovat o bakalářské práci zahrnující výzkum v kavárně K pro mě bylo důležité zjistit, zda by takový výzkum vůbec byl možný. Kontaktovala jsem v první řadě vedoucí kavárny Juditu a zeptala se jí, zda by bylo možné nějaký výzkum v kavárně realizovat, s čímž Judita ochotně souhlasila. Šlo pouze o jakousi mou prvotní snahu zjistit, zda by bakalářská práce o kavárně K byla možná. Rozhovor, ve kterém jsem získala její oficiální informovaný souhlas s výzkumem v kavárně, proběhl až později, poté, co jsem si utvořila

jasnější představu o tom, jak by vůbec výzkum mohl vypadat a jaký by mohl být jeho průběh, což jsem vedoucí také představila.

V celém procesu výzkumu byl dáván důraz na to, aby žádný z jeho účastníků neutrpěl žádnou újmu, nebyl nijak poškozen či zraněn a bylo respektováno jeho soukromí. Ještě předtím, než jsem začala s pozorováním a rozhovory jsem se spojila s vedoucí kavárny, získala od ní informovaný souhlas s realizací výzkumu a dohodla se s ní na míře anonymizace kavárny. Ústní informovaný souhlas jsem získala také od baristů, a i od všech dalších účastníků výzkumu, se kterými jsem prováděla polostrukturované rozhovory.

Účastníkům výzkumu jsem ještě před začátkem polostrukturovaného rozhovoru poskytla informace o výzkumu. Představila jsem jim téma výzkumu, za jakým účelem je realizován a přiblížila jsem jim danou problematiku a to, jak bude rozhovor probíhat. Informovala jsem je o tom, že budou anonymizováni, že na ně nebude vytvářen žádný nátlak a mají možnost odmítnout odpovědět na kteroukoliv z otázek či i kdykoliv od výzkumu odstoupit úplně, klidně i bez udání důvodu (Zandlová & Šťovíčková Jantulová, 2019, s. 71).

Má role výzkumníka v kavárně K byla jak otevřená, tak i částečně skrytá, nebylo možné informovat o mém výzkumu každého návštěvníka kavárny. V případě, že došlo v rámci mého nezúčastněného pozorování či při realizaci rozhovorů k situaci, kdy jsem se dostala k osobním či citlivým údajům (například jménům osob či zaměstnavatelů, adresám nebo informacím o financích či zdravotních problémech), ve své práci žádné z těchto údajů neuvádím. Neshromažďovala jsem žádné informace, které by umožňovaly identifikaci, či jiným způsobem poukazovaly na konkrétní osoby, a všichni lidé, kteří se výzkumu účastnili, jsou anonymizováni a označováni přiřazeným pseudonymem.

Do terénu jsem vzhledem k tomu, že jsem zaměstnancem kavárny K, vstupovala v roli někoho, koho Heřmanský (2019, s. 369) označuje jako „insider“. Tedy někoho již důvěrně seznámeného s daným prostředím, kdo je jeho součástí. Bylo mi tak však jasné, že se kvůli své obeznámenosti s prostředím ocitám v jiné situaci, než pokud bych do kavárny vstupovala jako někdo, kdo ke kavárně nemá žádnou vazbu a její prostředí je mu cizí. Tato situace byla také zdrojem mých obav před začátkem výzkumu.

Mou mírou zapojení se do dění v terénu bylo „úplné členství“. Byla jsem někým, kdo se nejen účastnil dění v daném terénu, ale také jsem byla jeho nedílnou součástí (Heřmanský, 2019, s. 359). Uvědomovala jsem si svou pozici insidera a s ní spojenou hrozbu toho, že by má důvěrná obeznámenost s daným prostředím mohla způsobit, že si nějakých věcí nevšímnu či je

přehlednu, z důvodu toho, že mi přijdou jasné či samozřejmé. Této hrozby jsem si byla vědoma a snažila jsem se tak při svém výzkumu jak o neustálou reflexi dat, tak i o neustálou sebereflexi svého pohledu a přístupu k výzkumu. Snažila jsem se tak raději než o prostoupení do daného terénu spíše o získání jakéhosi odstupu, odcizení se a získání náhledu na věc očima výzkumníka. Mým cílem bylo naopak částečně potlačit to, co již o daném prostředí vím ve snaze odhalit to, co by mi ještě mohlo být ukryto (Heřmanský, 2019, s. 369, 370).

2 Dějiny kávy a pražských kaváren ve světle odborné literatury (od počátku kaváren do současnosti)

Přestože první kavárna na území Českých zemí byla založena již na začátku 18. století a kavárny tedy na našem území existují již něco přes tři sta let, tématem výzkumů se však staly převážně až v 90. letech 20. století a později. V této kapitole vycházím z významných publikací věnovaných kávě a kavárnám.

Objevení, historii a rozvoji kávy se věnuje především odborná literatura zahraniční. Z českých publikací věnujících se tomuto tématu je významná například kniha Karla Černého z roku 2020. Tato kniha zaměřená nejen na kávu, ale také i na čaj a čokoládu, pojednává jak o historii kávy, tak také o tom, jak se vůbec kávová zrna a posléze káva jako nápoj dostala na naše území ze zámoří a jaký byl její význam. Samotné kavárny jsou poté ve výzkumech a publikacích zobrazovány z mnoha úhlů.

Jedná se například o knihy věnované jednotlivým významným kavárnám. Příkladem je třeba kniha Karla Holuba (1998) zaměřující se na pražskou kavárnu Slavii. V této publikaci se nachází jak informace o dané kavárně a její historii, dobové fotografie a půdorysy architektury, tak také i sepsané vzpomínky a svědectví pamětníků na kavárnu Slavii, včetně například vzpomínek básníka a překladatele Vladimíra Holana, spisovatele, novináře a autora manifestu Dva tisíce slov Ludvíka Vaculíka, dále také básníka, spisovatele a držitele Nobelovy ceny za literaturu Jaroslava Seiferta či Václava Havla, který kromě toho, že byl politikem a prvním prezidentem České republiky, byl také autorem mnoha divadelních her a esejí.

Mimo knih věnovaných jednotlivým kavárnám byly tyto podniky také často zkoumány spolu s dalšími jim podobnými zařízeními, které také poskytovaly nápoje a jídelní pochutiny, a kromě kaváren pražských byly takto zkoumány například i kavárny v Brně či na Slovensku. Takto se například Karel Altman, český etnolog momentálně působící na Etnologickém ústavu

Akademie věd České republiky, ve svých publikacích věnoval nejen brněnským kavárnám, ale také hostincům, hospodám či hotelům. Publikace Petera Salnera zobrazuje tuto problematiku v Bratislavě (dříve Pressburgu). Kniha tohoto slovenského etnologa z roku 2006 představuje nejen kavárny, ale také například vinárny 20. století u našich východních sousedů.

Dalším způsobem, jakým jsou kavárny v literatuře představeny, je jakási forma průvodce. Takto o kavárnách pojednává například historička umění Eva Bendová, ve své publikaci z roku 2017. Její kniha představuje čtenáři pražské kavárny minulé i současné. Kromě obecné historie a charakteristiky kaváren, je převážná část knihy věnována jednotlivým kavárnám, u kterých je vždy na několika stranách popsána jejich historie, vývoj a proměna či případně také zánik. Součástí knihy je i přehledná mapa, ve které jsou kavárny barevně vyznačeny. Bendová se zaměřuje na kavárny i z hlediska jejich propojení s uměleckou sférou a tomuto tématu věnuje, spolu s třemi dalšími autory (Tomášem Dvořákem, Dominikem Hrodkem a Šárkou Kořínkovou), další ze svých publikací z roku 2008 s názvem Pražské kavárny a jejich svět.

O propojení kaváren s uměním pojednává také historik a esejista Josef Kroutvor, konkrétně ve své knize *Café fatal: mezi Prahou, Vídní a Paříží: výtvarné črty* (1998). Kavárnám věnuje i další ze svých publikací, nazvanou *Pražský kavárník* (2019), která však zobrazuje převážně spíše proměny společenského života v těchto podnicích.

Na kavárny se zaměřily kromě celých knih i další odborné texty. Jedná se například o čtyři články ve vydání časopisu *Dějiny a současnost* (2008), zaměřené například na ženy v kavárnách či na téma kavárenské živnosti nebo o článek Hedviky Novotné a Blanky Soukupové z roku 2006, pojednávající o proměně a jednotlivých obdobích kaváren v 19. a 20. století.

2.1 Cesta kávy a kaváren do Evropy

Ještě předtím, než vznikly kavárny, muselo dojít ke vzniku nápoje, po kterém jsou tyto instituce pojmenovány. Kdy a kým byla káva objevena není přesně známo. O objevení kávy existuje mnoho různých legend, z nichž asi nejznámější a nejrozšířenější je legenda o etiopském pastevcí a tančících kozách. Okolo roku 850 před naším letopočtem žil v Etiopii pastervec jménem Kaldi. Kaldi údajně našel svá zvířata v očarováném stavu, dokonce prý tančila na zadních nohách, poté co pozřela listy a bobule jemu neznámého stromu. Posléze se i samotný Kaldi rozhodl listy a bobule ochutnat a brzy poté se připojil ke svým kozám ve stavu euforie. Takto údajně etiopský pastervec objevil účinky kávy (Pendergrast, 2010, n. s. & Amamo, 2014, s. 110 & Teketay, 1999, s. 33).

Zprávy o kouzelné rostlině se rychle rozšířily a káva zanedlouho získala své místo v etiopské kultuře. Káva v podobě, jak je podávána dnes, tedy opražená a posléze rozemletá kávová zrna zalitá horkou vodou, vznikla pravděpodobně až v 15. století. Nejdříve byly listy a bobule kávovníku pouze žvýkány, až později byly vařeny s vodou (Pendergrast, 2010, n. s.). Rozemletá kávová zrna bývala také často míchána s různými živočišnými tuky. Takto vytvořená směs byla kvůli svému obsahu kofeinu využívána jako zdroje energie například při dlouhých výpravách do pouště. I v dnešní době je kávovník a jeho plody v této africké zemi užíván různými způsoby (Teketay, 1999, s. 33). Své místo si káva v Etiopii tedy uchovala i dodnes. Etiopie je jedním z největších vývozců kávových zrn a pěstování kávy poskytuje pracovní místa, a tedy i živobytí, pro miliony Etiopanů (Amamo, 2014, s. 110).

Z území dnešní Etiopie se káva rozšířila na Arabský poloostrov. Káva však zatím ještě nebyla běžným každodenním nápojem jako je tomu v době dnešní. Z počátku totiž byla káva považována spíše za léčebnou pomůcku. Postupem času však pronikla i mezi širší veřejnost. Kávový nápoj se stal velmi populárním a na Arabském poloostrově začaly vznikat vůbec první kavárny. Účinky kávy na lidský organismus se však nelíbily některým arabským vládcům a někteří z nich dokonce nařídili uzavření kaváren a zákaz pití kávy. Dle jejich úsudku se lidé totiž v kavárnách příliš bavili a oddávali se nepatřičným aktivitám. Tato nařízení však dlouho nevydržela. Zákaz pití kávy byl posléze zrušen a tehdejší kavárny byly znovu zpřístupněny (Pendergrast, 2010, n. s.).

Ze Středního východu se poté káva dostala do Evropy. První kávová zrna dovezl do Evropy, konkrétně do Nizozemska, údajně benátský obchodník v roce 1616. Následně se káva šířila do zbytku evropského kontinentu. V průběhu 17. století se kofeinový nápoj dostal do mnohých významných evropských měst, například do Říma již v roce 1625. V 50. letech 17. století se káva dostala například do Londýna a Marseille, v 70. letech 17. století si káva našla cestu do francouzské metropole a Hamburku a v roce 1683 se káva dostala i do Vídně. V 17. století se káva dostala také do severní Ameriky, Indie či na Srí Lanku (Teketay, 1999, s. 35).

Stejně jako když se káva zprvu dostala na Arabský poloostrov, i v Evropě byla zpočátku považována za léčebnou pomůcku, kterou si navíc pro její vysokou cenu mohli dovolit jen velmi bohatí. Káva zde byla novinkou, a tak byla navíc také považována za vzácný a exotický nápoj. I v evropských zemích se však postupem času káva stala dostupnější a v Itálii byla již roku 1683 v Benátkách otevřena první kavárna (Pendergrast, 2010, n. s.).

Ve Francii byla kavárenská tradice založena přistěhovalcem ze Sicílie jménem Francesco Procopio dei Coltelli, který byl ve Francii známý jako Francois Procope Couteaux. Procope založil první pařížskou kavárnu, která se vyznačovala svým luxusním aristokratickým interiérem (Koslofsky, 2017, s. 41, 45). Ve Francii se také začala připravovat káva pomocí rozemletých kávových zrn, které se nasypaly do sáčku, přes který se přelévala horká voda a přidáváno bylo poté také mléko. Café de Procope (či jen Café Procope), pojmenované po svém zakladateli, se zanedlouho po jeho otevření stalo oblíbeným místem významných francouzských osobností. Šlo například o spisovatele a filozofy jako byl Denis Diderot, Jean-Jacques Rousseau či Voltaire (Pendergrast, 2010, n. s.). Přesun francouzského lidu do kaváren však měl za následek i dalekosáhlejší společenské změny. Francouzské kavárny byly také rodištěm Velké francouzské revoluce, scházela se v nich totiž francouzská politická elita, která kavárenské prostředí užívala k rozmluvám a šíření svých ideálů (Siegmundová-Mairingerová, 2008, s. 33).

Přestože kavárny byly novými institucemi vznikajícími postupně v různých částech Evropy, jejich vzhled byl často značně různý. Vznikaly jak například kavárny honosné s mnohými dekoracemi (jako například již zmiňované pařížské Café de Procope), tak také kavárny, které se z počátku se podobaly spíše hostincům či pivnicím (Cowan, 2005, s. 79). Ať již se však jednalo o kavárny více či méně luxusní i již na počátku 18. století byly kavárny v evropských zemích místem setkávání, popíjení kávy a sdílení novinek s ostatními. Byla to místa nabízející občerstvení a chvíli odpočinku.

2.2 Počátky kaváren v Českých zemích

Káva a kavárenství má dlouholetou tradici také v Českých zemích. Z počátku se káva dostala spíše k vyšším vrstvám společnosti, kdy například šlechta do svých paláců dovážela všemožné exotické pochutiny. Kromě exotického ovoce či koření se jednalo právě například o kávu (Marešová, 2018, s. 192) Posléze se káva začínala šířit také mezi širší veřejnost. Ještě předtím, než však došlo ke vzniku prvních kaváren a začala se zde rodit kavárenská tradice, se kávový nápoj šířil pomocí pouličního prodeje.

Z počátku postávali prodejci kávy na ulicích s „...jednoduchým zařízením, sestávajícím ze dvou velkých hrnců, postavených na pánvici s řeřavým uhlím. V jedno z nich byla černá káva a ve druhém mléko. Sběračkou se obě tyto tekutiny nalévaly do malých hrnečků, ve kterých po smíšení vznikla tekutina hnědé barvy.“ (Altman, 1993, s. 128).

Prodejci kávy se procházeli po ulicích a kávu nabízeli náhodným kolemjdoucím. Byli si však také vědomi toho, že nápoj, který prodávali, je zdrojem energie, a tak často postávali nedaleko míst, kam lidé docházeli pracovat v brzkých ranních hodinách. Opravdové kavárny zde vznikly až o něco později, a to převážně zásluhou přistěhovalců ze zemí, ve kterých káva a kavárenství již měly dlouholetou tradici. První kavárna v Českých zemích byla zřízena v Brně roku 1702 Turkem Achmetem (Altman, 1993, s. 128).

Již na konci 17. století se objevuje zmínka o snaze o zřízení kavárny i v Praze. První skutečně doloženou kavárnou v Praze byla kavárna založená mužem jménem Giorgio Diodato (Černý, 2020, s. 350, 351). V češtině byl tento první pražský kavárník nazýván také jako Jiří Deodat Damascenus (Zíbrt, 1908, s. 47). Přestože Diodato pocházel ze Sýrie, kde z velké části převládá islám, byl nakloněný katolické víře a vydal se tak na cestu do Říma, kde se krátkodobě usadil. Následně pobýval také ve Vídni, a nakonec se na počátku 18. století usadil v Praze (Zíbrt, 1908, s. 51 & Černý, 2020, s. 352).

„Pro nedostatek peněz však, jichž mu k zařízení kavárny nevyhnutelně bylo zapotřebí, chodil prý, jak se praví, ve svém pestrém orientálském oděvu ulicemi pražskými, okolojdoucím v malých, ozdobných nádobkách již připravenou kávu prodávaje.“ (Zíbrt, 1908, s. 48). Kavárnu se mu nakonec podařilo z nastřádaných peněz otevřít na Malé Straně v blízkosti Malostranské mostecké věže (Zíbrt, 1908, s. 48 & Černý, 2020, s. 352). Podle Zíbrta (1908, s. 48) a Černého (2020, s. 352) k tomuto došlo v roce 1714, podle Hrodka (2008, s. 7) však již roku 1711.

2.3 Vývoj a proměny kavárenské tradice

Dalo by se říci, že kavárny v moderních dějinách na našem území měly určitou vývojovou linii. Jejich vývoj probíhal v určitých fázích a zasáhly je také mnohé společenské a historické události. Od jejich počátků na začátku 18. století k jejich velkému rozvoji na konci 19. století po jejich proměny v první polovině 20. století výrazně ovlivněné tíhou a dopady první světové války, až po dobu po druhé světové válce a nástup komunistického režimu, který způsobil velký úpadek těchto podniků. K jejich následnému oživení začalo docházet až v 90. letech 20. století, poté co proběhly události revoluce 1989 a došlo k výrazným politickým a společenským změnám.

Po jejich začátcích v 17. a 18. století kavárny postupně získávaly na popularitě v různých částech Evropy včetně území Čech a Moravy. Poté, co se kavárny dostaly do povědomí české veřejnosti, začaly být navštěvovány lidmi různých věkových skupin i společenských postavení. Stejně jako francouzské kavárny v době před Velkou francouzskou revolucí se i kavárny české

staly například místem politických debat, literárních diskusí, prosazování českého jazyka a národního uvědomění. Více nabyly na důležitosti v souvislosti s českým národní hnutím a osobnostmi s ním spojenými (Novotná & Soukupová, 2006, s. 74). Altman (1994, s. 300) dokonce kavárny a podniky jim podobné označuje za základny vlasteneckého hnutí. „*V kavárnách se jedlo, pilo, kouřilo a především také diskutovalo – ideálem byla svobodná a věcná debata.*“ (Ježková, 2018, s. 76).

Kavárny byly místem hovorů českých vlastenců a významných osobností, ale také místem, kde se setkávali běžní lidé různých povolání. V této době se lidé scházeli převážně v kavárnách nacházejících se na Starém a Novém Městě (Novotná & Soukupová, 2006, s. 74). „*Chodit do kavárny se zhruba od poloviny 19. století stalo nejen společensky přípustné, ale často dokonce žádoucí.*“ (Ježková, 2018, s. 76). Kavárny jako podniky společenského využití však ve velkém také ovlivňovalo okolní dění a společenské události.

Neúspěch revoluce v roce 1848 vedl ke krátkodobému úpadku společenských aktivit, a tedy i úpadku aktivit kavárenských, které však byly v následujícím desetiletí obnoveny. Společnost se z neúspěchu revoluce postupně vzpamatovala a začalo docházet k rekonstrukcím podniků, včetně právě i kaváren, již existujících a také k výstavbě podniků nových (Novotná & Soukupová, 2006, s. 74). V této době vzniklo například Café Francais vedle Pražské brány či Vídeňská kavárna v ulici Na Příkopě zařízená po vzoru rakouských kaváren (Bendová, 2017, s. 60, 72). Kavárny a ostatní podniky začaly vznikat i mimo samé srdce Prahy, například na pražské Letné či na Vinohradech. O dosti méně honosné podniky s levnou kávou vznikaly i například v Karlíně či v Holešovicích (Bendová, 2008c, s. 98).

Další rozmach kavárny zažily posléze ke konci 19. století. V roce 1875 bylo možné v Praze napočítat 106 kaváren. O ani ne deset let později, v roce 1884, jich bylo už 126 (Novotná & Soukupová, 2006, s. 75). Druhá polovina 19. století přála i rozvoji kaváren v druhém největším městě v Českých zemích. V roce 1856 bylo v Brně kaváren šestnáct, poté však jejich počet prudce narostl a na přelomu 19. a 20. století brněnských kaváren existovalo již ke čtyřicítce (Altman, 1993, s. 128).

Stejně jako v Praze a Brně, rozkvět kaváren probíhal také v Pressburgu (dnešní Bratislavě). I zde se kavárny se začaly objevovat na počátku 18. století, a počet těchto podniků se také postupně zvyšoval. „*Narastal počet návštevníkov aj podnikov. Ako vyplýva z údajov uverejňovaných každoročne v mestskom adresári Pressburger Wegweiser, v roku*

1895 fungovalo v Bratislave 17 kaviarní, o 20 rokov neskôr (v roku 1915) ich už bolo 27, teda o desať viac.“ (Salner, 2006, s. 8).

Pokud člověk zavítal v této době do kavárny, většinou nešlo pouze o krátkou návštěvu. Kavárny konce 19. století představovaly útočiště, kde člověk mohl bez problému pobývat i větší část dne. Lidé navštěvující kavárny si užívali služby, které podniky poskytovaly za velmi přijatelné ceny či některé dokonce zdarma. Prostředí pražských kaváren bylo na koci 19. století prostorem poskytujícím určitou míru pohodlí. Mnozí lidé se tak raději zdržovali a svůj čas trávili v útulném podniku, než ve svém často velmi malém bytě (Novotná & Soukupová, 2006, s. 76).

Mladí lidé v této době, převážně z finančních důvodů, často bydleli v podnájmech. Ti, kteří neměli tolik peněz běžně sdíleli byt s několika dalšími lidmi. Většinu svého času tak raději trávili právě v kavárnách, a to studiem či jinými aktivitami. Města se v této době také stále více zaplňovala. Vzhledem k tomu že docházelo k velkým přesunům lidí z venkova do měst, lidé neznali městského života a prostředí využívali kaváren a dalších obdobných zařízení mimo jiné také jako prostředku seznámení se s novými lidmi a získání společenských vazeb (Salner, 2006, s. 27, 28).

Kavárny sloužily často také jako studovny vysokoškolských studentů, kteří v nich vysedávali mnohdy i pokud neměli peníze. Finanční podporu poskytovaly studentům ve formě poukázek například i jejich univerzity. *„Vysokoškoláci obľubovali kaviarne aj z celkom prozaických príčin: v prípade „vreckových suchôt“ boli totiž hlavní ochotní namiesto peňazí prijať ako záloh aj index.*“ (Salner, 2006, s. 32)

Lidé však kavárny vyhledávali i z jiných důvodů. Do kaváren chodili také *„...kvůli desítkám domácích a zahraničních novin i časopisů, jejichž předplácení by zruinovalo rozpočet jednotlivce...“* (Novotná & Soukupová, 2006, s. 76). S kavárnami byly v této době totiž nerozlučně spojeny právě noviny. Altman (1993, s. 130) přiřazuje kavárnám titul nejen čítáren, ale také dokonce i vzdělávacích ústavů, ve kterých studovalo i mnoho známých osobností.

K dispozici v kavárnách byly noviny a časopisy různých druhů a to domácí, ale i zahraniční. Bylo důležité, aby noviny byly v kavárně již brzy ráno, před příchodem prvních hostů. Majitelé kaváren si byli důležitostí novin velmi dobře vědomi, bylo jim jasné, že noviny jsou něčím, co jim zajišťuje příliv návštěvníků, a tedy i příliv peněz do kavárenské pokladny (Salner, 2006, s. 28, 29). Tiskoviny, které byly mezi lidmi nejvíce populární, zajišťovali kavárníci i v několika výtiscích (Altman, 1993, s. 130).

Problémem se však jeví samotní hosté, kteří se k tiskovinám často nechovali zrovna s úctou. Návštěvníci kaváren do novin kreslili, znečišťovali je popelem z tehdy v kavárnách běžně kouřených cigaret (Novotná & Soukupová, 2006, s. 79) či také potajmu vytrhávali obrázky nebo i celé stránky z časopisů či novin a odnášeli si je z podniků domů (Salner, 2006, s. 30). Trpěly takto převážně časopisy módní, ze kterých si ženy vytrhávaly stránky s nejnovějšími módními výstřelky či také časopisy erotické, pokud kavárna nějaké nabízela (Jähn, 1990, s. 203).

Majitelé kaváren si toto nechtěli nechat líbit – „...preto sa v novembri 1937 uskutočnila na túto tému porada bratislavských kaviarníkov. Spoločne hľadali spôsob, ako zamedziť „vyrezávanie alebo vytrhávanie jednotlivých stránok z obrázkových časopisov, menovite módných“. Výsledkom tohto stretnutia bolo, „že dnes v niektorých kaviarňach sú všetky obrázky opatrené pečiatkou dotyčnej kaviarne, čo nevyzerá pekne“.“ (Salner, 2006, s. 30).

Kavárny kromě novin mnohdy nabízely také řadu společenských her. V podnicích se hrály karty, šachy či domino. V některých kavárnách bylo možné narazit dokonce na kulečnickový stůl (Novotná & Soukupová, 2006, s. 76 & Altman, 1993, s. 127). Mimo klidu a pohodlí nabízely kavárny i například možnost společenského vyžití. „Veřejný podnik nabízí jak hlučnou, zábavnou společnost, tak i bezpečný klid a možnost se ztratit v davu. Člověk je zde sám, ale necítí svou osamělost, neboť je obklopen lidmi. Právě tato kombinace anonymity a společenského šumu moderní existenci přesně vyhovuje.“ (Krouťvor, 2019, s. 13, 14). Návštěvník kavárny si tak mohl vybrat, zda si přeje posedět si v klidu nad knihou či novinami nebo si přeje se připojit do živelné konverzace či některé z her.

Mnohé kavárny přelomu 19. a 20. století se také vyznačovaly luxusními interiéry s mramorovými stoly (Altman, 1993, s. 127), existovaly však také podniky méně luxusní, které nebyly tak dobře vybavené a zároveň byly cenově dostupnější (Bendová, 2008b, s. 30). Kavárny bylo možné také rozdělit podle jejich velikosti. Zatímco Bendová (2017, s. 21) rozděluje podniky pouze na velkokavárny na straně jedné a menší kavárny na straně druhé (v další ze svých publikací však Bendová (2008c, s. 94) mluví i o kavárnách přidružených k jiným zařízením jako například nádražím či hotelům), Altman (1993, s. 127) rozlišuje kavárny malé, kavárny velké a tiché, zaměřené převážně na tiskoviny, a dále také velké koncertní kavárny, překypující ruchem a zábavou.

Vliv na kavárenské vyžití měl také pokrok v oblasti pouličního osvětlení, který mimo jiné způsobil, že více propukal noční společenský život (Krouťvor, 2019, s. 14). Ve 20. a 30 letech

většina kaváren zavírala okolo jedné hodiny v noci (Altman, 1993, s. 127), některé však i později. Například slavná kavárna Union, nacházející se na rohu ulic Národní a Na Perštýně, žila hlavně večer a rušno v ní bylo až do druhé hodiny ranní. Její interiér tvořilo množství menších místností (včetně místnosti s kulečnickem) a zákoutí, které obývaly různé skupiny hostů. (Kroutvor, 2019, s. 26 & Bendová, 2017, s. 98, 99).

Zlatou dobou legendární kavárny Union, nazývané velmi často také zkráceně jako Unionka, byla léta okolo roku 1910. Stejně jako ostatní podniky byla poté zasažena vlivem první světové války a ztratila část svého kouzla, přestože se po válce dokázala na určitou dobu vzpamatovat. Již ve 20. letech 19. století Unionka čelila hrozbě ukončení provozu a uzavření kavárny, dokázala se však udržet až do roku 1941, kdy byla její činnost ukončena a dům, ve kterém se kavárna nacházela, byl dokonce roku 1949 zdemolován (Bendová, 2017, s. 98-100).

Problémy nejen pro kavárnu Union, ale i ostatní pražské kavárny se začaly objevovat již před začátkem první světové války v roce 1914 (Novotná & Soukupová, 2006, s. 79). Potřeby kaváren nejen v tomto náročném období zatupoval Svaz kavárníků, později přejmenovaný na Svaz kavárníků v republice Československé (Kořínková, 2008, s. 41, 42). Kavárníci například „...vystoupili proti silnému kartelu pražských mlékáren, které jim zdražily dodávku mléka a smetany o osm procent. I v dalším období označovali mlékárny za největšího škůdce kavárenského stavu. Dalším údajným škůdcem se pak staly nádražní automaty.“ (Novotná & Soukupová, 2006, s. 79). Nepopsatelný vliv na proměnu celé společnosti měl posléze dlouhodobý válečný konflikt. První světová válka zasáhla různé aspekty společnosti a značně ovlivnila i pražskou kavárenskou kulturu.

Kavárny se musely vypořádat s úbytkem hostů, způsobeným jak úpadkem společnosti, tak také tím, že mnoho mužů bylo odvedeno bojovat ve válečném konfliktu (Altman, 2018, s. 278). Nejen kavárny, ale i další podniky poskytující nápoje a jídlo čelily stoupajícímu nájemnému a nedostatku potravin (Novotná & Soukupová, 2006, s. 79). Kritické byly například i dodávky samotné kávy, což způsobilo, že kavárny nabízely kávu méně kvalitní, v některých případech dokonce vařenou i například z bezinek (Kroutvor, 2019, s. 27). Problémy byly i s dodávkami cukru, a tak se ve válečných letech sladilo umělými sladidly, například sacharinem (Kořínková, 2008, s. 42).

I po první světové válce, na počátku dvacátých let, se kavárny nadále potýkaly s těmito problémy. Zvyšující se náklady na provoz podniku znamenaly, že docházelo ke zdražování, a to i například samotné kávy. Mnohé kavárny, které zákazníky lákaly i právě díky své cenové

dostupnosti, se tak setkávaly se silnou kritikou. Z předchozího mnohdy i každodenního několikahodinového vysedávání hosta v kavárně se postupně stala třeba jen jedna návštěva za týden, a tedy i menší útrata, nemluvě o hostech, kteří si začali nosit své vlastní potraviny, a nezajistili tak kavárně tržbu žádnou. Kromě zdražování velmi škodila kavárnám také konkurence. Vznikala zde totiž nová zařízení, která začala kavárnám značně ubírat klientelu. Šlo například o bary či také studentské domy a menzy, které kavárny připravily o velkou část jejich mladých návštěvníků. Kromě barů, studentských domů a jídelen se přízni těšila také kina. Do kaváren tak již zavítali převážně jen lidé, kteří se nenechali zlákat nově vznikajícími populárními podniky a zůstali věrní své kavárně (Novotná & Soukupová, 2006, s. 81, 82). Velkou konkurencí začaly být kavárnám také cukrárny. Pokud si cukráři nezískali náležité oprávnění, směli prodávat pouze dezerty a sladkosti, nikoliv však kávu. Mnozí tak však činili nelegálně a nabízeli kávu za nižší cenu než kavárny. Mezi provozovateli kaváren a provozovateli cukráren tak existovala značná rivalita (Kořínková, 2008, s. 119, 120).

V souvislosti s první světovou válkou se literatura o kavárnách 19. a 20. století rozchází také ohledně toho, kdy končí takzvaný zlatý věk kaváren. Právě se zlatým věkem kaváren bylo spojeno, že lidé se do kaváren chodili vzdělávat a číst noviny z celého světa. Byla to doba jejich největší slávy a rozmachu. Zatímco Altman (1993, s. 7) a Bendová (2017, s. 8) považují za konec zlatého věku kaváren až polovinu 20. století, kdy nastupuje komunistický režim, z textu Novotné a Soukupové (2006) je patrné, že zlatá doba kavárenství v Čechách a na Moravě podle nich končí již s první světovou válkou.

Stejně jako kavárny pražské i kavárny na Slovensku se v meziválečném období potýkaly s různými problémy včetně velké konkurence. „*V roku 1937 uvádza Vladimír v meste 35 veľkých kaviarní a 306 raštaurácií a kaviarniček. Určitou konkurenciou boli aj tzv. ľudové kaviarne, nazývané aj výčapy kávy (Kaffe-eschänken). Adresár z roku 1929 ich uvádza päťdesiat.*“ (Salner, 2006, s. 14). Kavárny si ve slovenské metropoli konkurovaly, stejně jako tomu bylo v Praze, s jinými typy podniků, ale především právě mezi sebou. Nově vzniklé podniky odváděly část hostů, a tedy i tržby, již zavedených kaváren, ale zároveň neměly tolik hostů a takové příjmy, jaké by potřebovaly k tomu, aby se dokázaly udržet v provozu (Salner, 2006, s. 13).

Jak kavárny v Čechách a na Moravě, tak i kavárny na Slovensku se v meziválečném období ocitaly v situaci, kdy bojovaly o hosty, kterých však značně ubývalo. Dalším obrovským zásahem do kavárenství a kavárenského života byla následně druhá světová válka. Zpočátku se zdálo, že se kavárny z událostí druhé světové války dokážou vzpamatovat, toto však bylo

zmařeno nástupem komunistického režimu, který zasadil kavárenské tradici zásadní ránu (Novotná & Soukupová, 2006, s. 82, 83).

Novinkou poválečné doby byl například důraz na kontrolu fungování podniku a starost o práva jeho zaměstnanců a jejich hájení. „*Nastupující trend socializace se projevil, tak jako v ostatních živnostenských oborech, povinností zřídit Závodní radu pro každý podnik, který trvale zaměstnával nad 20 zaměstnanců, resp. tzv. důvěrníka zaměstnanců v podnicích s 5-19 zaměstnanci.*“ (Novotná & Soukupová, 2006, s. 83). Podstatná změna nejen v životě kaváren, ale i v životě celé společnosti, nastala v roce 1948, kdy došlo k únorovému převratu. Československo se dostalo pod komunistickou nadvládu a komunistický režim tvrdě trestal všechny své odpůrce.

Zásadní vliv měl i na zdejší kavárenskou kulturu a tradici. Nejdříve došlo ke zestátnění podniků, včetně kaváren (Novotná & Soukupová, 2006, s. 83). Dalším zásahem do kavárenského života, bylo nařízení, které značně omezilo návštěvnost těchto podniků, a tedy i velmi snížilo jejich tržby. „*Nejostřejším řezem do kavárenského života, který se v Praze utvářel více jak jedno století, bylo zavedení „všeobecné pracovní povinnosti“ a začlenění silné vrstvy příslušníků svobodných povolání do třídy „pracující inteligence“.* Tato opatření přispívala k likvidaci klasického kavárenského obecnstva, které bylo tísněno nejenom povinnou osmihodinovou pracovní dobou.“ (Holub, 1998, s. 111). Kromě podstatných, společnost zásadně měnících událostí roku 1948, došlo v tomto roce, co se týče kaváren a podobných podniků, kromě jejich zestátnění také k jejich rozřazení do čtyř cenových skupin. Podniky poskytující jídla či nápoje byly rozřazeny do skupin podle jejich vybavení a nákladů spojených s jejich provozem a byla jim určena pravidla, která musely dodržovat (Novotná & Soukupová, 2006, s. 84).

Také na kavárnách na Slovensku zanechala druhá světová válka svou stopu a ani zdejší podniky již nebyly to, co dříve. Kavárny často zely prázdnotou nebo byly navštěvovány pochybnými existencemi. Stejně jako v Praze i zde bylo velké množství kaváren v 50. letech a dále postupně uzavíráno (Salner, 2006, s. 24, 25).

Kavárenský život byl v letech 1948-1989 obtížný a kavárenská kultura v této době chátrala. Objevovala se například i kritika samotné kávy, která se v podnicích vařila. Mnoho podniků zmenšilo svůj nápojový lístek a nabízelo užší výběr kávových nápojů (Novotná & Soukupová, 2006, s. 85).

Číšníci a vrchní, kteří byli se svými kavárnami spojeni a znali se s jednotlivými hosty byli nahrazeni zaměstnanci, kteří se často střídali a ve většině případů neměli vztah k podniku ani k jeho hostům. Kromě personálu kavárny přišly mimo jiné i o mnohé režimem neschvalované noviny či jiné druhy tiskovin. Některé z pražských kaváren tak ve snaze získat zákazníky a přizpůsobit se požadavkům měnící se společnosti dokonce prošly proměnou z tradičních kavárenských zařízení na podniky, ve kterých probíhal jiný druh společenského vyžití (Holub, 1998, s. 111, 114).

Jednou z kaváren, která si přes vše uchovala kavářskou tradici a alespoň z části navázala na předválečnou dobu, byla kavárna Slavia. Slavia si postupně mezi jinými kavárnami získala významné postavení a legendární pověst, a i v těžkých dobách si dokázala udržet širokou nabídku jídel a nápojů (Novotná & Soukupová, 2006, s. 85). Od jejího vzniku v roce 1882 prošla Slavia několika rekonstrukcemi. Tato legendární kavárna, nacházející se v neorenesančním paláci vedle Národního divadla, byla mimo jiné místem setkávání mnoha umělců, kteří také napomohli k její slávě. Známymi jmény spojenými s touto kavárnou jsou například Vítězslav Nezval, Jaroslav Seifert, Karel Teige, Vladimír Holan či František Filipovský a mimo mnoha dalších také například Václav Havel, který s kavárnou Slavia spojoval velkou část svého života a připisoval jí i setkání se svou první manželkou Olgou Havlovou, rozenou Šplíchalovou (Bendová, 2017, s. 110-112).

I přestože se kavárny v Praze snažily za každou cenu udržet, pro mnohé z nich to nebylo ve druhé polovině dvacátého století možné. Hlavním ničitelem kavářské kultury a kaváren celkově byly již zmiňované nové konkurenční podniky, ale zejména nástup komunistického režimu a s ním spojená proměna společnosti. Kavárny, které tuto dobu přežily, byly v mnoha případech úplně přestavěny. Po roce 1989 došlo v Praze ke vzniku nových různorodých kaváren, které si postupně dokázaly najít a získat své hosty. Velké kavárny s jejich luxusními interiéry už na tom však tak dobře nebyly. I přesto, že některé z nich se snažily navázat na svůj zlatý věk, tyto snahy byly z velké části neúspěšné. Pokusy o rekonstrukci slavné kavářské tradice tak byly převážně nezdařilé (Novotná & Soukupová, 2006, s. 86, 87). Budoucnost kaváren a kavářské kultury (přestože ve velmi odlišné formě) tak začíná ležet spíše v rukou kaváren menších či také specializovaných.

2.4 Kavářský personál – vrchní, číšník, pikolík

Práce číšníka v 19. a první polovině 20. století nebyla vůbec jednoduchá. Nešlo pouze o přípravu či roznos nápojů a jídel. Být číšníkem v minulých stoletích znamenalo pamatovat si jednotlivé hosty a řádně je adresovat (Holub, 1998, s. 79). Na paměti měli číšníci mít také

objednávky jednotlivých hostů, co rádi čtou (Salner, 2006, s. 28) a důraz byl dáván především také na jejich rychlost a zručnost. Personál kaváren se v této době skládal z pikolíků neboli číšnických učňů, samotných číšníků a pak také vrchního (Holub, 1998, s. 79). Právě osobnost vrchního byla často nerozlučně spojená s danou kavárnou. Jedním ze známých vrchních byl František Patera, vrchní kavárny Union. Tento nevysoký, zavalitější muž si vysloužil své dobré jméno především díky své ochotě a úslužnosti. Patera věděl, jakému čtení dává který host přednost a spolu s kávou tak vždy přinesl hostovo preferované čtivo. I pokud některému z hostů chybělo na zaplacení, František Patera neváhal peníze půjčit. Svým slušným chováním, starostí o hosty a celkovou atmosférou, kterou v kavárně pomáhal navozovat, se František Patera stal legendou kavárny Union (Hrodek, 2008, s. 11). Velmi běžné také bývalo, že provozovatelé kaváren byli bývalí vrchní, kteří se po dlouhých letech práce stali kavárníky (Kořínková, 2008, s. 42). Tato éra vrchních a číšníků pevně spojených s podnikem však trvala pouze do poloviny 20. století, kdy byla narušena únorovým převrtem a nastolením komunistického režimu (Holub, 1998, s. 111).

2.5 Ženy v kavárnách

Vstup žen do kaváren byl značnou dobu omezen. Z počátku mohla žena do kavárny vstoupit pouze v doprovodu muže. Společenská situace 19. a počátku 20. století způsobovala, že žena vstupující do kavárny bez doprovodu se automaticky stala terčem pozornosti a mohla být mužským osazenstvem kavárny dokonce považována za ženu, od které bylo možné zakoupit určité služby. Takové ženy se v některých kavárnách skutečně vyskytovaly a tyto kavárny následně získaly pověst podniků s erotickým podtextem (Bendová, 2008a, s. 64, 66). Převážná většina žen v tomto období tak vyhledávala zábavu a společenské vyžití spíše jinde, kde nebyla vystavována tolika rizikům. Zatímco muži měli přístup povolen prakticky kamkoliv a mohli si užívat všech aspektů rozvíjející se společnosti, ženy si takovéto chování nemohly dovolit, mohlo pro ně totiž znamenat poškození jejich společenské pověsti (Roleček, 2008, s. 36).

Společnost se však v průběhu času měnila, a tak se i kavárny postupně stávaly přístupnějšími pro ženy. Začaly se v nich scházet ženy vdané i svobodné, různých společenských vrstev i věkových skupin. Dámy si sem přicházely převážně krátit čas a povídat si se svými přítelkyněmi (Bendová, 2008a, s. 73). Lákadlem pro návštěvu kaváren byly pro ženy také módní časopisy, často přicházející ze zahraničí, ve kterých mohly zjistit jaké jsou nejnovější módní trendy (Jähn, 1990, s. 203).

V kavárnách první poloviny 20. století se ukazovala také prohlubující se emancipace žen, demokratizace a zpřístupňování veřejných prostorů něžnému pohlaví. Kavárny postupně začaly být jednou ze součástí osvobození žen, které do kaváren přicházely již i samotné, bez pánského doprovodu. Svobodné prostředí kaváren poskytovalo ženám jak klidné prostředí k vypití šálku kávy, přečtení módního časopisu či konverzaci, tak jim také napomáhalo postupně stále více prosazovat své místo ve společnosti. V kavárnách 20. let 20. století se kromě žen samostatných a moderních stále vyskytovaly v kavárnách, stejně jako tomu bylo v dobách předchozích, také ženy „lehké“. K tomuto fenoménu značně přispělo mimo jiné také rušení nevěstinců, ke kterému došlo po skončení první světové války. Prostituce se tak přesouvala do jiných podniků, včetně kaváren. Podniky, ve kterých probíhaly pochybné praktiky, se staly velmi oblíbenými a navštěvovanými i přes riziko zásahu policie (Roleček, 2008, s. 36, 37).

2.6 Kavárna jako ateliér – kavárny ve výtvarném umění minulých století

Život v kavárnách a kavářské motivy obecně se v první polovině dvacátého století hojně objevovaly také v dílech umělců. Pro mnohé z nich prostory kavárny dokonce fungovaly jako výtvarný ateliér, protože kavárny umožňovaly nerušené pozorování okolního prostředí i ostatních hostů a čerpání inspirace. Častými motivy výtvarníků byli hosté, a to jak hosté jednotliví, například se skleničkou alkoholu, tak také dvojice či skupiny hostů ponořené v konverzaci. Na malbách, kresbách či skicách se však kromě osob objevovaly i kavářské předměty jako například šálky, sklenice či kavářský nábytek. Osoby a dění v kavárnách ukazují především malby impresionistické, zatímco předměty v kavárnách byly zobrazovány spíše ve stylu kubistickém (Bendová, 2008a, s. 49-51). Prostředí podniků, včetně právě kaváren, ve svých dílech zobrazovali například Vincent van Gogh, Edouard Manet či Henri de Toulouse-Lautrec. Kavárny a jejich dějiny, prostor a osoby v nich se vyskytující, jsou tak nerozlučně spojeny také s uměním (Krouťvor, 1998, s. 208).

2.7 Kavárny jako součást moderní společnosti

„Co to je kavárna, čím je – snad zastavárnou času. Kavárna je součástí každodenního života, nicméně řídí se i vlastními zákony. V kavárně je možné posadit se u šálku kávy a nechat čas běžet kolem. Jsme mimo čas, a přece čas neztrácíme, i když jen tak lelkujeme. Kavárna je zastavárnou i útočištěm, kde se zničehonic rodí všelijaké myšlenky. Vůně kávy, ale také prostředí, lidé, atmosféra podniku dělají pravé zázraky.“ (Krouťvor, 1998, s. 208, 209). Přestože kavárny za dobu jejich existence prošly mnoha proměnami a těžkými časy, vždy se jednalo o podniky společenské. Kavárny byly, a stále jsou, závislé na svých hostech, bez kterých nemohou fungovat.

Právě i z tohoto důvodu byly vždy propojeny s veřejným prostorem. Nejlépe se jim dařilo na náměstích, známých místech či velkých frekventovaných ulicích – dokladem tohoto mohou být již zmiňovaná kavárna Slavia na dnešním Smetanově nábřeží v blízkosti Národního divadla či kavárna Union nacházející se u Národní třídy. V kavárnách se také začaly setkávat a projevovat aspekty proměňující se moderní společnosti. Přestože hosty kaváren byli lidé velmi různí, od významných osobností a vyšší společenské vrstvy až po běžné měšťany, jejich společenskému postavení v kavárnách nebyla přisuzována výrazná role. Lidé v kavárně byli svobodní a mohli se svobodně projevovat. Návštěvník kavárny si mohl zvolit, jak svůj čas v kavárně stráví a do jakých činností se zapojí a také nebyl omezován v tom, jak dlouhou dobu mohl v podniku posedět. Právě pro jejich svobodu, bezstarostnost, volnomyšlenkářství a nízkou míru organizace si kavárny nikdy nerozuměly s některými formami politického uspořádání, například s komunistickým režimem (Bendová, 2017, s. 15). „*Absolutistické a totalitní režimy z mnoha důvodů – již od konce 18. století – nepřály formám otevřeného kavárenského života, který se vzpíral svým přirozeným duchovním jiskřením všem ideologickým diktátům.*“ (Holub, 1998, s. 111).

2.8 Typy kaváren a specializované kavárny v dnešní Praze

Kavárny doby minulé, tedy převážně konce 19. století a první poloviny 20. století, Bendová (2008b, s. 30-32) charakterizuje jako instituce společenské, umělecké ale také i metaforické. Její charakteristika kaváren jako metaforických se zakládá v jejich schopnosti zrcadlení společnosti a společenského života plynoucího okolo. S úpadkem společnosti byl spojen i úpadek kaváren, což bylo velmi patrné například v průběhu 20. století a jeho mnoha společnost zásadně ovlivňujících událostech. Kavárny se vždy musely přizpůsobovat okolnímu dění a reagovat na něj, a tak je tomu i dodnes.

V dnešní době, přestože stále převládají kavárny běžné, je možné v Praze narazit na množství kaváren specializovaných. Stejně jako v minulosti zde stále existují kavárny spojené s čítárnami či kavárny koncertní, hrající živou hudbu. Kromě koncertních kaváren se však lze setkat i s karaoke kavárnami či kavárnami pořádajícími karaoke večery, kde si lidé mohou sami zazpívat na pódiu a užít si svou vlastní chvíli slávy.

V minulosti v kavárně často přítomné stolní hry jako například šachy či karty téměř vymizely, místo toho je možné setkat se v Praze s kavárnami s herními automaty či kavárnami, kde je možné si zahrát nově populární únikové hry, tedy hry, kdy jsou lidé uzavřeni ve většinou nějakým způsobem tematicky laděné místnosti, a pomocí stop, vodítek a různých hlavolamů mají za úkol se z místnosti dostat v určitém časovém limitu.

Dalšími specializovanými kavárnami jsou také kavárny pracující s moderními technologiemi, jde například o kavárny internetové či se v Praze vyskytuje i takzvaná „selfie“ kavárna, ve které je možné vytisknout vlastní fotografii na kávovou pěnu. Většina kaváren běžně nabízí širokou nabídku různých káv a nápojů. V Praze existují také kavárny zaměřené na nápoje a pochutiny z cizích zemí. Jde například o kavárny korejské či japonské. Pro milovníky zvířat existuje v Praze několik kaváren kočičích, tedy kaváren, kde si lidé kromě kávy či jiných nápojů mohou také pohladit tyto chlupaté mazlíčky. Pro vlakové nadšence se v hlavním městě vyskytuje kavárna, kde vám kávu může přivést model vláčku a ve snaze pomoci získat zaměstnání osobám s určitým handicapem, existují v Praze také kavárny zaměstnávající osoby s duševním či tělesným postižením.

3 K problematice kavárenské kultury v současné Praze – na příkladu kavárny K

3.1 Vzhled kavárny K a její pracovní režim

Kavárna K se nachází v samém centru Prahy. Nenachází se však přímo na ulici, ale ve vnitrobloku, kde je ze tří stran obklopená okolními vyššími budovami. Aby se zákazník dostal do kavárny, musí z rušné ulice projít úzkým dlouhým průchodem, který ho vyvede do vnitrobloku, ve kterém se nachází zahrádka kavárny. Právě kvůli této jisté mírné skrytosti se kavárna podle vedoucí Judity občasně potýká s menším přílivem zákazníků, než kdyby byl podnik přístupný přímo z ulice. Lidé, kteří o kavárně nevědí či si nevšímají pozorně svého okolí, když se pohybují po ulici, nemusí to, že jen o pár metrů dále se nachází kavárna, vůbec zaznamenat a spíše zavítají do nespočetných okolních podniků, které jsou na první pohled přístupnější.

Ve snaze upozornit zákazníky na existenci kavárny a přilákat je tak k návštěvě, Judita nedávno zainvestovala do velké cedule na dřevěném stojanu, kterou barista, který má zrovna směnu, každé ráno staví na ulici před průchod do kavárny. Na ceduli je vypsán název kavárny a její otevírací doba a je také ještě ve své spodní části doplněna o šipku, udávající směr, kterým se do kavárny dostat.

3.1.1 Barová místnost

Samotné prostory kavárny se nacházejí v nevelké krémově zbarvené budově. V přízemí se nachází barová místnost a prostor kavárny, v suterénu sklad zboží a toalety a v prvním patře má kancelář vedoucí kavárny Judita.

Na prosklených vstupních dveřích kavárny je vypsána její otevírací doba a bývají zde také vylepená oznámení, pokud je například kavárna z provozních důvodů uzavřená či je daný den zkrácena její otevírací doba. Vstupní dveře kavárny vedou do místnosti označované vedoucí a zaměstnanci kavárny jako bar. Jde o místnost, kde jsou připravovány veškeré nápoje a pochutiny, které kavárna nabízí. Za bytelným barovým pultem krémové barvy s dřevěnou pracovní deskou se nacházejí různé přístroje a kavárenské vybavení. Samozřejmostí je kávovar a mlýnek na kávu, dále se jedná například o přístroj na přípravu perlivé vody, mikrovlnou troubu, dvě rychlovarné konvice či mixér. Součástí baru je také počítač s pokladním systémem kavárny. Pod barovým pultem, skryté před zákazníky, jsou dvě lednice, mraznička a průmyslová myčka nádobí.

Co je naopak na očích je veškeré nádobí. Sklenice, hrnečky a džbánky různých tvarů a velikostí jsou vystaveny na dřevěných policích lemujících zadní stěnu baru. Na stěně baru je také zavěšená tabule, na které je vypsána nabídka vybraných nápojů. Na levé straně baru se nachází prosklená chladicí vitrína, ve které jsou vystavené sladké dezerty a také slané pochutiny, které kavárna zrovna nabízí.

Kromě baru se v této místnosti nachází jeden malý dřevěný stůl, na němž je umístěna návštěvní kniha, do které mohou zákazníci napsat svou zkušenost s návštěvou kavárny. Na stůlku je umístěno také několik skleniček a velký džbán s vodou, kterou si mohou zákazníci zdarma nabídnout.

„...no jako obsluze třeba bar mi přijde hrozně útulnej, pracovní prostředí je tady hezký, ta místnost s barem se mi líbí.“¹

Sezení pro zákazníky v barové místnosti poskytuje pouze malý kulatý stůl se dvěma židličkami na jedné straně a černou lavicí na straně druhé. Na toto místo si však zákazníci sedají spíše jen výjimečně, nejčastěji se k němu uchylují, pokud již je v kavárně plno a tento stůl je jediným, který není obsazený. Od tohoto místa je pravděpodobně odrazuje hluk kávovaru a

¹ Úryvek z rozhovoru výzkumníka s baristou, rozhovor proběhl v listopadu 2021 v prostředí kavárny

mlýnku na kávu a také časté, občas i velmi spěšné pobíhání baristy. Většina hostů tak preferuje sezení v samotném prostoru kavárny.

3.1.2 Prostor kavárny

Z místnosti s barovým pultem prochází zákazník malou chodbičkou se schodištěm do samotného prostoru kavárny. Jedná se o velkou obdélníkovou místnost vymalovanou světlou béžovou barvou s lakovanou dřevěnou podlahou. Světlo v kavárně poskytují okna s výhledem na zahrádku a také tlumené umělé stropní osvětlení, jehož intenzita může být na základě denní doby či venkovního počasí upravena. V rohu kavárny je umístěn přehrávač, ze kterého se v provozní době kavárny line klidná, převážně jazzová hudba.

V kavárně se nachází pět menších čtvercových stolů v barvě přírodního dřeva a jeden větší černý obdélníkový stůl. Ke každému ze stolků patří dřevěné židle, na kterých je pro pohodlí připevněn černý textilní potah. U menších stolků jsou vždy židle čtyři, vyjma stolku v rohu kavárny, kde jsou dvě židle nahrazeny malým černým koženým gaučem s dvěma krémovými polštáři, který je jedním z nejvíce obsazovaných míst v kavárně. K velkému obdélníkovému stolu patří židli šest, avšak nastávají i situace, kdy do kavárny zavítá větší skupinka zákazníků. V tomto případě barista přidává židle další a ke stolu se může vejít například osm či dokonce i deset zákazníků. Je tak běžné, že kavárenský prostor se modifikuje dle potřeb zákazníků.

Na každém stolku leží cukřenka, nápojový lístek a vzorovaná skleněná vázička s čerstvými květinami. V kavárně se také nachází velký počet pokojových rostlin v květináčích. Ty lemují parapety i stěny kavárny a Judita plánuje jejich počet ještě navýšit. Jiných dekorací v kavárně K není mnoho. Veškeré zařízení a výzdoba kavárny je v neutrálních barvách a světlých tónech, vyjma několika černých akcentů.

V rohu kavárny K se nachází také malá knihovnička. Na nízké skřínce je tu umístěno zhruba čtyřicet až padesát knih. Jedná se o různé knižní žánry – od knih filosofických, historických a cestopisných až po knihy z oblasti fantasy a sci-fi či knihy romantické. Kromě knih v českém jazyce zde lze nalézt také knihy v angličtině a slovenštině či také ojedinělou knihu v jazyce francouzském či německém. Vedle knížek se nachází cedulka s nápisem „Sousedská knihovna – půjč, vrať, vyměň“. Zákazník kavárny K si tedy může jakoukoliv knihu odnést domů a vrátit ji třeba až při své příští návštěvě, či místo ní přinést z domova knihu jinou, kterou má například již přečtenou či pro ni nemá využití.

Vzhled kavárny nebyl navržen žádnou specializovanou firmou a ani jeho úpravám nepředcházela žádná výtvarná záměr. Veškeré úpravy interiéru či to, jak je interiér vybaven či dekorován vymyslí vedoucí Judita a jednoduché úpravy následně dělá i sama. Pokud se jedná o úpravy větší (například vymalování místností) najímá si na danou práci pracovníky, kterým sděluje svou vizi.

3.1.3 Zahrádka

Pokud člověk na kavárnu narazí a projde průchodem z ulice, ocitne se na zahrádce kavárny. Na zahrádce roste několik malých listnatých stromů, které poskytují stín při slunných dnech a také malý kousek přírody v zastavěném centru Prahy. Jako dekorace jsou na zahrádce rozmístěny venkovní květináče a truhlíky osazené květinami, v době mého výzkumu šlo o květiny jako narcisy, tulipány, bílý a fialový vřes nebo také levanduli, které svou barevností také zpříjemňují atmosféru. Lákadlem kavárny je též kamenná fontánka v rohu zahrádky se zurčící vodou.

Na zahrádce je rozmístěno sedm stolů, každý obklopený dvěma až čtyřmi židličkami, které jsou v chladnějších obdobích ještě doplněné o přes opěradlo přehozené černé či šedivé deky, do kterých se mohou zákazníci zabalit a ohřát se. V chladných dnech je zahrádka však většinou prázdná a využívají ji povětšinou pouze lidé, kteří si ke kávě či jinému nápoji, který si dali, chtějí zapálit cigaretu. Když je naopak tepleji a návštěvnost zahrádky je vyšší, Judita přidává na volná místa ve vnitrobloku ještě čtyři malé rozkládací stolky se židličkami.

Na každém stolku na zahrádce, stejně jako na stolcích uvnitř kavárny, leží nápojový lístek a cukřenka. Další předmět na stolku se odvíjí od toho, zda se jedná o sezení kuřácké či nekuřácké. Tři kuřácké stolky jsou doplněny o popelník, naopak na zbytku stolků se nachází cedulka s přeškrtnutou cigaretou, označující je jako nekuřácké. Ne vždy jsou však tato pravidla návštěvníky dodržována. Součástí zahrádky jsou také dvě křídové tabule, na které je vypisována aktuální nabídka. Zahrádka je také něčím, co oceňují jak baristé, tak i hosté kavárny.

„Líbí se mi, že je tu klid a nejde sem hluk z ulice i když je to jakoby u hlavní v centru. Hrozně se mi líbí zahrádka, hlavně v létě, přijde mi to tam hrozně příjemný, vzhledem k tomu že tam máme fontánku, stromy a tak.“²

² Úryvek z rozhovoru výzkumníka s baristou, rozhovor proběhl v listopadu 2021 v prostředí kavárny

„Já to tu mám ráda, jo, líbí se mi hlavně zahrádka. Je fakt, že když jsem v centru a potřebuju si oddechnout, opravdu toho mám jako hodně, tak já sem k vám zalezu a je mi tady fakt dobře, má to tady nějakou atmosféru a choděj sem takový jako jiný lidi.“³

Stejně jako interiér kavárny, její zahrádka také nebyla upravena profesionální firmou. Judita se ani její původní podobu nesnažila nijak změnit, pouze se ji snažila zpříjemnit, například přidáním venkovních květináčů.

3.1.4 Provozní doba a denní režim kavárny K

Otevírací doba kavárny dlouhodobě bývala od 10:00 do 21:00 hodin. V průběhu pandemie COVID-19 byla však kvůli nízké návštěvnosti zákazníků zkrácena na 11:00 až 20:00 hodin. Otevřeno má kavárna zatím pouze v pracovní dny, avšak vedoucí Judita se snaží opět zavést i provoz o víkendech, který již před pandemií fungoval.

„Ted' už chodím jenom občas, protože nemáte otevřeno víkendy. Já jsem sem docela hodně chodila třeba v sobotu.“⁴

Barista, který má daný den ranní směnu vždy přichází o půl hodiny dříve, aby stihl kavárnu přichystat k provozu. Barista, který má odpolední směnu, naopak zůstává v kavárně po jejím uzavření pro veřejnost ještě o hodinu déle a uklízí. Mezi půl čtvrtou a čtvrtou dochází k takzvanému „střídání směn“, tedy ke střídání baristy, který měl ranní směnu s baristou, který přichází na směnu odpolední. Během této půl hodiny si baristé předávají informace o chodu kavárny a zákaznících, kteří se v té době v kavárně nacházejí, doplňuje se zboží, které během ranní směny došlo a počítá se dosavadní tržba. Kavárna bývá otevřena kromě běžných dnů také během většiny svátků, i když občasně bývá změněna její otevírací doba například jen na sváteční odpoledne.

Všichni zaměstnanci většinou také zhruba dvakrát až třikrát do roka dochází v sobotu či neděli do kavárny na velkou společnou inventuru zboží, kdy je počítáno a zapisováno veškeré zboží, které se v kavárně nachází. Prováděn je v tuto dobu také velký generální úklid.

Z mých pozorování vyplynulo, že první zákazníci přicházejí do kavárny většinou již krátce po jejím otevření. Převážně se jedná o jednotlivce, kteří si dávají svou ranní kávu a zdržují se pouze krátce, nebo naopak o zákazníky, kteří přicházejí do kavárny studovat či pracovat a zdržují se i několik hodin. Zhruba do jedné hodiny bývá provoz v kavárně celkem

³ Úryvek z rozhovoru výzkumníka se zákaznicí kavárny, rozhovor proběhl v listopadu 2021 v prostředí kavárny

⁴ Úryvek z rozhovoru výzkumníka se zákaznicí kavárny, rozhovor proběhl v listopadu 2021 v prostředí kavárny

slabý, stoly bývají obsazeny převážně jednotlivci s notebooky či tablety a v prostoru kavárny tak převládá klid.

Změna nastává převážně zhruba mezi jednou a druhou hodinou odpolední. Většina osamocených studujících a pracujících odchází a začínají přicházet lidé po dvojicích či ve skupinkách. Kavárna tak začíná být živější, naplněná konverzací. Lidé ve skupinkách málokdy přicházejí do kavárny pracovat či studovat (výjimkou je zde doučování, zmíněné dále v kapitole věnované činnosti v kavárně), ale spíše si mezi sebou popovídají. Nejplnější je kavárna právě odpoledne a poté k večeru, kdy lidé často přicházejí posedět již ne nad šálkem kávy, ale spíše sklenkou vína, což mi potvrdilo jak mé pozorování, tak také výpovědi personálu.

„Jakože ráno sem choděj spíš pracovat, a tak a odpoledne a navečer si sem jsou spíš sednout na víno nebo něco a pokecat.“⁵

K večeru také obsluha rozsvěcí dekorativní světelné řetězy umístěné v prostoru kavárny a v barové místnosti, které zpříjemňují atmosféru. Naplněnost kavárny ovlivňuje z části také počasí. Při hezkých slunečných dnech bývá návštěvnost kavárny vyšší, naopak při dnech deštivých bývá kavárna často okupována podstatně menším množstvím zákazníků.

Určitý denní rytmus bylo možné pozorovat i v kavárnách minulých století. Na rozdíl od kavárny K měly kavárny doby minulé často otevřeno od brzkých ranních hodin, například již od šesté ráno. Hosté do kaváren ráno chodili jak pro šálek kávy a také například snídani před tím, než odešli do práce, tak také kvůli čerstvým novinám (Salner, 2006, s. 29). V průběhu dne se poté v kavárnách střídaly skupiny lidí různých povolání – z velké části ovlivněné posléze nařízením všeobecné pracovní povinnosti (Holub, 1998, s. 111) – a společenských postavení a stejně jako v době dnešní byli značnou částí kavárenského osazenstva studenti (Novotná & Soukupová, 2006, s. 85, 86).

Dlouhou dobu vysedávali v kavárnách kromě studentů také štamgasti. Večery v některých podnicích za zlatého věku byly často věnovány rušné zábavě včetně i například koncertů (Salner, 2006, s. 22). *„Od osmi do jedenácti večer se sedělo, pilo, hovořilo, k desáté se něco snědlo, na rozchodnou dal si každý kalíšek něčeho ostrého.“* (Altman, 1993, s. 76). Podniky v minulém a předminulém století měly často otevřeno dlouho do večera a časté bylo také, že nebyla dodržována otevírací doba. Některé kavárny tak měly otevřeno i například do

⁵ Úryvek z rozhovoru výzkumníka s baristkou, rozhovor proběhl v březnu 2022 v prostředí kavárny

čtvrté ráno (Salner, 2006, s. 56), přestože majitelům kaváren hrozil za nedodržování otevírací doby postih (Kořínková, 2008, s. 41).

3.2 Nabídka a služby kavárny K

Z odborné literatury je možné zjistit, co všechno si bylo možné v kavárnách 19. a 20. století objednat a jaká byla jejich nabídka.

„Nápojový lístek této kavárny nabízel mj. kompletní snídani: zrnková káva s mlékem, porce másla, džemu a pečivo, nebo čaj s mlékem, vařené vejce, máslo a pečivo. Vedle toho byly v nabídce kávy turecká, mocca, vídeňská, italská, obrácená, kapucín, či kávy náhražkové, všechny druhy si bylo možné objednat se šlehačkou. Také čaj (tak jako káva „v příboru či šálku“) dostal host s mlékem, šťávou, citronem či s rumem. Nápojový lístek obsahoval také kakao, horkou citrónovou limonádu, grog a vařené víno.“ (Novotná & Soukupová, 2006, s. 85).

Výše je udán příklad nabídky pražské kavárny Slavie z poválečných let. Některé ze zmíněných nápojů nabízí kavárna K i v době dnešní. V její nabídce lze nalézt například kávu vídeňskou či tureckou. Dále však kavárna K nabízí spíše modernější verze kávy, které nejsou již pouze rozemletými zrnky kávy zalitými horkou vodou, ale je na jejich přípravu používán kávovar. Jedná se například o espresso, espresso lungo, espresso macchiato, americano, cappuccino, flat white či latte macchiato a další. Ceny kávy se pohybují od 49 Kč do 80 Kč. Jakoukoliv kávu si návštěvník kavárny může objednat i v její ledové či bezkofeinové variantě a pro návštěvníky, kteří nepijí kravské mléko, ať již ze zdravotních či stravovacích důvodů, nabízí kavárna také mléko ovesné, které je však s příplatkem 15 Kč.

„Ovesný mlíko je nejlepší ze všech, sójový nesnáším.“⁶

„Neumím si už představit, že by přišel nějaký zákazník a ptal se na rostlinné mléko a řeklo se mu, že ne. Fakt to mají jako všude v každé kavárně.“⁷

„Konkrétně si většinou dávám cappuccino jako s ovesným mlékem nebo s jakýmkoliv alternativním mlékem.“⁸

Šálek kávy je zde servírován spolu se lžičkou a ubrouskem na tácku stříbrné barvy. Ke každé kávě je také servírována sklenička s čistou vodou, stejně jako tomu bylo v minulosti

⁶ Úryvek z rozhovoru výzkumníka se zákaznící kavárny, rozhovor proběhl v dubnu 2022 v prostředí kavárny

⁷ Úryvek z rozhovoru výzkumníka s vedoucí kavárny, rozhovor proběhl v únoru 2022 v kanceláři vedoucí

⁸ Úryvek z rozhovoru výzkumníka se zákaznící kavárny, rozhovor proběhl v dubnu 2022 v prostředí kavárny

(Novotná & Soukupová, 2006, s. 85). Zákazníci, kteří svou kávu sladí, tak mohou učinit z cukřenky, která se nachází na každém ze stolů.

Kromě kávy, která je samozřejmostí, nabízí kavárna K i velké množství dalších teplých i studených nápojů. Z teplých nápojů jde například o velké množství různých čajů, a to jak sáčkových, tak sypaných, které si zákazník může dát s medem, citronem či mlékem. V chladnějších obdobích nabízí kavárna také čaj z čerstvé máty či zázvoru. Čaje jsou servírovány do čajových konviček, ze kterých si zákazník postupně odlévá do hrnečku, který je spolu se stříbrným táckem, ubrouskem a lžičkou součástí servisu. Ceny čajů se odvíjí od toho, zda se jedná o čaj sáčkový nebo čaj sypaný. Sáčkový čaj v kavárně K stojí 48 Kč, zatímco za čaj sypaný zákazník zaplatí o 27 Kč více.

Mezi dalšími teplými nápoji, které lze v nabídce kavárny K najít je například horká čokoláda, grog, svařené víno (jak červené, tak také bílé či růžové), dále například „horká hruška“ či „horké jablko“ vyrobené z hruškového či jablečného moštu a koření nebo také indické chai latte, tedy sladký nápoj připravovaný smícháním prášku z černého čaje s teplým našlehaným mlékem. Všechny tyto nápoje stojí v rozmezí 62 až 78 Kč.

Ze studených nealkoholických nápojů poskytuje kavárna domácí limonády a ledové čaje různých příchutí, mošty, toniky či různé vody. Za domácí limonádu nebo ledový čaj zákazník zaplatí buď 49 Kč nebo 65 Kč, podle toho, jestli si dá nápoj menší nebo větší. Minerální vody, toniky a mošty se pak pohybují v rozmezí 38 až 54 Kč. Pokud zákazník zatouží po nápoji alkoholickém, může kavárna nabídnout dva druhy lahvového piva, červené, růžové a bílé víno, vinný střík, jablečný cider nebo míchané nápoje jako například cuba libre či gin tonic. Víno v kavárně zákazník pořídí za 34 Kč za jeden decilitr. Míchané nápoje stojí kolem stokoruny, ale vždy na poslední dvě hodiny otevírací doby kavárny jsou zlevněny na 85 Kč.

Kavárna kromě nápojů nabízí i sladké a slané pochutiny, specializuje se však převážně na kávu, a tak je nabídka jídla v kavárně K značně užší, než tomu bylo v kavárnách v minulých stoletích. Kavárny 19. a 20. století nabízely například obsáhle snídaně (Novotná & Soukupová, 2006, s. 85) či polévky nebo hlavní jídla (Salner, 2006, s. 46). Kavárna K nabízí spíše dezerty či něco malého k zakousnutí.

Vedoucí Judita také nezajišťuje pochutiny stále stejné, a tak je obvyklé, že zákazník narazí v kavárně každý týden na něco jiného. Kavárna mívá většinou v nabídce ze sladkých dezertů různé dorty, koláče, buchty, štrůdly, řezy, croissanty či plněné šátečky. Ze slaných pochutin se jedná často o slané záviny a koláče či zeleninové quiche. I v oblasti potravin se

Judita snaží vyhovět zdravotním či stravovacím potřebám některých zákazníků, a tak jsou vždy některé ze zákusků veganské či bezlepkové. Slané i sladké pochutiny je možné v kavárně K pořídit v rozmezí 25 Kč až 98 Kč. Cena se odvíjí jak od velikosti a typu zákusku, tak také od toho, zda obsahuje maso či mléčné výrobky. Zatímco například borůvkový koláč zde lze zakoupit za 40 Kč, veganský dort s ovocem je naceněn za 89 Kč.

„A teda někoho tu láká i ten speciální sortiment, že tu máme takový ty fair trade věci a veganský a tak.“⁹

Běžnými praktikami kaváren minulosti byla výroba jídel v samotném podniku. Podniky 19. a 20. století nabízely pokrmy domácí, a to od jednoduchých jídel jako například smažených vajíček, až po domácí koláče či dokonce zmrzlinu (Salner, 2006, s. 46, 48). V kavárně K na tento fenomén narazit nelze a vyráběny jsou zde pouze domácí nápoje (například limonády).

Z mého pozorování, z rozhovorů s hosty i z rozhovorů s personálem vyplynulo, že káva je vskutku nejčastěji objednávaným nápojem v kavárně K. Kávu s mlékem i bez mléka si lidé objednávali jak dopoledne, tak i v hodinách odpoledních. Druhým nejoblíbenějším nápojem přes den byla limonáda či ledový čaj.

„...flat white mám hodně ráda, anebo limonády, když jsou domácí, to se taky neodmítá.“¹⁰

„Já taky asi kafe. I když občas si dám kafe ráno doma, tak to si pak dám spíš nějakou limonádu nebo čaj nebo něco.“¹¹

Ve večerních hodinách bylo oblíbeným nápojem konzumovaným v kavárně hlavně víno. Nad vínem červeným u hostů výrazně převažovalo víno bílé nebo růžové, případně někteří z návštěvníků preferovali vinný střík.

3.3 Proměna terminologie – z hosta zákazníkem a z číšníka baristou

Proměnou kromě mnoha jiných aspektů kavárenství prošla i terminologie označující osoby pohybující se v kavárně. V odborné literatuře týkající se kaváren v 19. a 20. století, kterou jsem v rámci psaní této práce studovala, byli lidé chodící do kaváren převážně označováni jako host případně jako návštěvník kavárny. V kavárně K je v dnešní době označení host a návštěvník stále také používané, ve velkém však převládá pojem zákazník, a to jak v mluvě vedoucí kavárny, tak v mluvě personálu.

⁹ Úryvek z rozhovoru výzkumníka s baristou, rozhovor proběhl v listopadu 2021 v prostředí kavárny

¹⁰ Úryvek z rozhovoru výzkumníka se zákazníkem kavárny, rozhovor proběhl v dubnu 2022 v prostředí kavárny

¹¹ Úryvek z rozhovoru výzkumníka se zákaznicemi kavárny, rozhovor proběhl v dubnu 2022 v prostředí kavárny

A právě i označení zaměstnanců kavárny prošlo proměnou. Zatímco v 19. a 20. století se v prostorech pražských kaváren pohybovali zaměstnanci označovaní jako vrchní, číšník či pikolík (Holub, 1998, s. 79), v dnešní době v kavárně převládá označení zaměstnanců pojmem barista či baristka. Barista či baristka je „*Jednoduše řečeno: kdokoliv, kdo pracuje s kávou a připravuje ji.*“ (Veselá, 2010, s. 185).

Kromě výroby všemožných kávových nápojů by zaměstnanec na pozici baristy měl mít znalosti i o samotné kávě, kterou připravuje. Baristická práce však není pouze o znalostech kávy a jednotlivých kofeinových nápojů a schopnosti je připravit, ale také o kontaktu s návštěvníky daného podniku. Barista by měl mít velmi dobré komunikační schopnosti a měl by být schopný také například zákazníkovi poradit (Veselá, 2010, s. 185). Zatímco lidé pracující v kavárenském odvětví jsou již s pojmem barista seznámeni a běžně ho používají, někteří zákazníci kavárny K s tímto pojmem zatím seznámeni nejsou a stále u nich převládalo například označení kavárenského personálu jako číšník.

„...jak se to říká...dá se říkat v kavárně barman nebo ne?“¹²

3.4 Kavárna K z pohledu vedoucí

Vedoucí kavárny K Juditě (jméno je z důvodu zachování anonymity změněno), je něco přes 30 let a kavárnu vede již od března 2017. Práce v kavárně nebyla její první volbou a ani nepochází z rodiny, která by měla nějaké zkušenosti s kavárnictvím či jakékoliv jiné spojení s kavárnami.

Judita původně vystudovala uměleckou školu a herectví a několik let si v tomto odvětví hledala práci. Díky kamarádce poznala kavárnu K a začala zde pracovat, nejdříve na pozici baristky. Po určité době získala nabídku převzít pozici vedoucí kavárny, kterou přijala. Sama přiznává, že nečekala, že s pozicí vedoucí kavárny je spojeno tolik práce a povinností.

„No já jsem měla podezření, že to není až tak náročná práce. Nepředstavovala jsem si, že to bude až tak obří agenda. Takže jsem šla do toho s tím, že to snad zvládnou i bez nějakých předchozích zkušeností a vzdělání. Jakoby zaučila jsem se a navíc já jsem docela organizační typ, takže to mi nějak šlo. A taky jsem se těšila na to, že budu mít normální práci a plat, jelikož jsem byla po škole dva tři roky jenom na brigádách a měla jsem vždycky dvě nebo tři spíš, takže to bylo náročné.“¹³

¹² Úryvek z rozhovoru výzkumníka se zákazníkem kavárny, rozhovor proběhl v dubnu 2022 v prostředí kavárny

¹³ Úryvek z rozhovoru výzkumníka s vedoucí kavárny, rozhovor proběhl v únoru 2022 v kanceláři vedoucí

Každý pracovní den a občasně i o víkendu dochází Judita do své kanceláře, která se nachází v prvním patře nad kavárnou K. Její pracovní den se skládá z kontroly financí kavárny K, objednávání zboží a kavářského vybavení a vedení zaměstnanců. Na starost má také kontrolu prostředí kavárny a jeho organizaci. I přes velké pracovní vytížení, kdy v kavárně často tráví dlouhé hodiny od rána do večera, však má svou práci velmi ráda.

Přestože vedení kavárny nebylo její vysněnou prací, vytvořila si k této činnosti a také ke kavárně samotné velmi silné pouto. Je na kavárnu pyšná a chce ji neustále vylepšovat. Přestože nemá podnikatelské vzdělání či předchozí podnikatelské zkušenosti, získala za dobu svého působení v kavárně určitého podnikatelského ducha nutného k tomu, aby kavárnu vůbec dokázala udržet v provozu. Judita přemýšlí o vkusu a zaměření zákazníků – je si například vědomá toho, že zákazníci, kteří chodí do kavárny, jsou stále ještě mírně konzervativní, a nemají zájem třeba o nové velmi netradiční nápoje. Přemýšlí i o tom jak kavárnu více či lépe propagovat a přivést tak další zákazníky.

Přestože Judita pracuje na pozici vedoucí kavárny, stále občasně vykonává i práci baristky, převážně pokud někdo z personálu nenadále potřebuje volno, například z důvodu nemoci či jiné situace. Zaměstnanci toto oceňují, a to jak z již zmiňovaného důvodu „záskoku“, tak také proto, že díky občasné práci za barem má Judita stále povědomí o dění v podniku a díky tomu může dělat potřebné změny.

Za 5 let co podnik vede prošla kavárna také kompletní proměnou. Výměnou prošel například prakticky celý sortiment – Judita si zakládá na tom získávat zboží od místních dodavatelů či zboží označené jako „fairtrade“, tedy výrobky za jejichž výrobu lidé dostali adekvátně zaplacené. Přiznala mi však, že ne vždy je toto možné, převážně z důvodů finančních či také proto, že toto zboží není tolik dostupné. Juditě jde také o ekologické dopady provozování podniku. V kavárně jsou kromě odpadkového koše na směsný odpad zavedeny také odpadkové koše na sklo, papír a plast. Právě plast je materiálem, jehož nadměrnému používání se Judita snaží zamezit, a to i sebemenšími způsoby, mezi které lze zařadit i například fakt, že z provozu kavárny vyřadila plastová brčka a nahradila je znovupoužitelnými brčky z kovu.

Kromě sortimentu a přístupu k ekologickým aspektům provozu je kladen důraz i na přístup zaměstnanců k práci. Judita si velmi zakládá na tom, aby byly věci dělány pečlivě a pořádně, ale také efektivně a funkčně. Její přístup k zaměstnancům je také velmi vstřícný. Nabádá je například k tomu, že pokud je napadne, jak něco vylepšit, mohou za ní bez váhání přijít a zkonzultovat, zda by daná novinka mohla být do provozu zavedena, a to ať už se jedná

o zefektivnění určitého aspektu fungování kavárny či například o nový nápoj, který je zrovna mezi lidmi populární a kavárna jej ještě nenabízí.

Judita v kavárně K zaměstnává prakticky výhradně studenty. I v době mého výzkumu byli všichni zaměstnanci studenty vysoké školy či jiného typu studia. Všichni mají práci v kavárně jako brigádu nikoliv jako hlavní pracovní poměr. Věk baristů kavárny K se většinou pohybuje od 18 do 30 let. Přijetí někoho staršího 30 let se Judita podle vlastních slov nebrání, ale při vybírání nových baristů zohledňuje i to, jak by zapadli do již existujícího kolektivu mladých lidí. Naopak baristy mladší 18 let Judita zaměstnávat odmítá. Zdůvodňuje to tím, že barista zachází při práci v kavárně také s alkoholem, protože kavárna nabízí pivo, víno i míchané alkoholické nápoje.

Stejně jako vedoucí Judita nemá vystudovaný žádný obor související s kavárenstvím, také od členů personálu není vyžadováno, aby měli vystudovanou školu zaměřenou na gastronomii, hotelnictví či podobný obor. Vedoucí Judita nepožaduje dokonce ani zkušenosti z kavárny, restaurace či obdobného zařízení. Říká, že zkušenosti jsou výhodou, nikoliv podmínkou, aby zde člověk mohl začít pracovat. Důležité pro ni je, aby barista byl šikovný, rychle se učil, byl příjemný na zákazníky, uměl alespoň trochu anglicky a mohl do práce docházet dvakrát až třikrát týdně. Toto potvrzují i výpovědi personálu. Pouze jeden z baristů pracujících v kavárně K měl předchozí zkušenost s prací v kavárenství. Jedna baristka měla zkušenost s prací v gastronomii, ale ne s přípravou kávy a další baristka neměla při nástupu do kavárny zkušenosti vůbec.

„...měla jsem nějakou představu, že jsem chtěla jít pracovat do kavárny, ale tím že jsem měla jakože zero skills, tak jsem se jakože bála vůbec někam jít.“¹⁴

„Předtím jsem pracoval v kavárně rodičů mého kamaráda, která ale musela zavřít kvůli špatné kolaudaci.“¹⁵

V rámci rozhovoru s Juditou jsem se ptala i na to, jak se kavárně daří. Svěřila se mi, že zimní a jarní období jsou pro kavárnu a prý i pro restaurace obecně vždy „okurkovou sezónou“ – tedy že tržby jsou v tomto období v roce většinou nejnižší a podniky nejsou tolik navštěvované. V situaci kavárny se však ve velkém také odrazilo období pandemie. Kavárna K byla v průběhu pandemie COVID-19 dlouhou dobu uzavřena, a i po jejím otevření se jí nedařilo nejlépe. Sama Judita pronesla, že je cítit, že tržby kavárny velmi klesly. V době, kdy

¹⁴ Úryvek z rozhovoru výzkumníka s baristkou, rozhovor proběhl v březnu 2022 v prostředí kavárny

¹⁵ Úryvek z rozhovoru výzkumníka s baristou, rozhovor proběhl v listopadu 2021 v prostředí kavárny

byla kavárna zavřená, však ona sama nezůstala bez příjmů, ale čerpala vládou poskytované příspěvky na podporu podniků, které nemohly z důvodů vládních protipandemických opatření provozovat svou činnost.

Přestože s tím Judita pravděpodobně nepočítala, když na pozici vedoucí začínala, kavárna se stala nedílnou součástí jejího života. Vytvořila si ke kavárenství takové pouto, že upustila i od touhy po herecké kariéře.

„Já ten prostor naprosto zbožňuju a přijde mi, že má krásnou atmosféru, že tím, že je to v centru, ale je to tady takový klidný nebo alespoň já to tak vnímám.“¹⁶

Judita se sice neprochází každý den prostorem kavárny, nezdraví každého z návštěvníků a nedává pozor na každý krok svých zaměstnanců, jako to dělali kavárníci v 19. a 20. století (Salner, 2006, s. 37), avšak stále má ponětí o tom, co se v kavárně děje, i díky umístění její kanceláře v prvním patře přímo nad prostory kavárny.

Přestože řemeslo kavárníka prošlo značnou proměnou, určité aspekty této profese ze stoletích minulých lze pozorovat u Judity i v době dnešní. Přetrval zde například již zmiňovaný silný vztah kavárníka k podniku. Judita na svou práci také nahlíží z dlouhodobější perspektivy a nebere ji pouze jako krátkodobé zaměstnání. Svěřila se mi, že v práci v kavárně plánuje pokračovat a přerušit ji chce pouze z důvodu touhy po založení rodiny.

„Myslím si, že je to pro mě takové naplnění, že když si to vezmu z mého osobního pohledu, že jsem se vypracovala vlastně od baristky, která absolutně nic neumí až po vedoucí kavárny a celý to umím řídit.“¹⁷

3.5 Kavárna K z pohledu personálu

V kavárně K Judita zaměstnává převážně mladé ženy. Dle jejích vlastních slov se v kavárně za dobu, kdy ji vedla, vystřídali jako zaměstnanci pouze asi čtyři muži. V průběhu mého výzkumu byli zaměstnanci kromě mě samotné dvě ženy a jeden muž, kteří se k práci baristy v kavárně K dostali díky doporučení příbuzného nebo kamaráda či díky inzerátu na facebookové stránce kavárny.

„...pak mi můj táta nadhodil, že v téhle kavárně pořád někoho hledají, tak jsem to šel zkusit...“¹⁸

¹⁶ Úryvek z rozhovoru výzkumníka s vedoucí kavárny, rozhovor proběhl v únoru 2022 v kanceláři vedoucí

¹⁷ Úryvek z rozhovoru výzkumníka s vedoucí kavárny, rozhovor proběhl v únoru 2022 v kanceláři vedoucí

¹⁸ Úryvek z rozhovoru výzkumníka s baristou, rozhovor proběhl v listopadu 2021 v prostředí kavárny

„Kamarádka mi řekla, že tu někoho shánějí.“¹⁹

Personál v kavárně K pracuje na směny. Provoz kavárny se dělí na ranní a odpolední směnu a na každé směně je pouze jeden barista. Každý barista má zhruba dvě směny do týdne, v některých případech však i směnu pouze jednu či naopak tři. Ke své práci mají baristé kavárny převážně kladný vztah a oceňují zejména atmosféru a prostředí kavárny.

„Klid, určitě, ale jakože ne takový že chcipl pes, ale takový že si tu oddychneš, že nemáš pocit, že jsi v centru milionového hlavního města, potom...působí to útulně, že aji ten nábytek na tebe nepůsobí nějaký chic nebo nějaký... nevím prostě...cítíš se, jakože jsi u někoho na kávě.“²⁰

Baristé v kavárně K si vydělávají 100 korun na hodinu plus spropitné, které dostávají od zákazníků. Jejich plat se následně zvyšuje podle počtu odpracovaných hodin. Výše spropitného, které zákazníci dávají, se podle baristů odvíjí od jejich finanční situace i toho, jak byli vychováni či v jaké situaci vyrůstali.

„Je to vidět podle mě i na oblečení a věku, že třeba když sem přijdou nějaký teenagerky, který mají peníze od rodičů, tak ty to dýško nedají.“²¹

Faktorem ovlivňujícím výši spropitného může být i to v jaké zemi se podnik nachází. Jedna z baristek, která má zkušenost s prací na Slovensku i ve Spojených státech amerických si postěžovala, že v České republice jsou dýška podstatně nižší než v obou cizích zemích.

Měsíční výdělek baristů kavárny K se pohybuje zhruba okolo 5000 korun, vyjma spropitného. Suma se odvíjí od počtu odpracovaných směn v měsíci. Právě výše platu byla něčím, co jeden z baristů kritizoval, jinak se baristé zdáli být se svou prací vcelku spokojeni.

I přes jejich spokojenost s prací v kavárně K je však zjevné, že práci v ní její zaměstnanci nahlíží převážně pouze jako dočasnou brigádu při škole, což jim umožňuje především práce na směny, které se dají skloubit se studiem. Práce baristy v kavárně K je pro ně pouze určitým přechodným mezistupněm. Po dokončení studia neplánují v práci baristy pokračovat, ale chtějí si najít stálou práci ve svém studovaném oboru.

Právě v tomto ohledu jde vidět obrovská proměna kavárenského personálu dob minulých a kavárenských zaměstnanců doby dnešní. V 19. a 20. století bylo běžné, že číšníci docházeli

¹⁹ Úryvek z rozhovoru výzkumníka s baristkou, rozhovor proběhl v březnu 2022 v prostředí kavárny

²⁰ Úryvek z rozhovoru výzkumníka s baristkou, rozhovor proběhl v březnu 2022 v prostředí kavárny

²¹ Úryvek z rozhovoru výzkumníka s baristou, rozhovor proběhl v listopadu 2021 v prostředí kavárny

do kavárny každý den a pracovali zde dlouhé hodiny. Někteří vykonávali práci číšníka i po celá desetiletí a dostat volno či vzít si dovolenou také nebylo něčím běžným (Salner, 2006, s. 56). V kavárně K tak, na rozdíl od minulosti, kdy číšníci pracovali ve své kavárně klidně i celý život, dochází k celkem časté obměně personálu. I právě tato častá obměna baristů může být jedním z mnoha faktorů ovlivňujících další oblast dnešní kavárenské kultury – vztah mezi obsluhou a hosty.

V minulých stoletích bylo běžné, ba i samozřejmé, že číšníci důvěrně znali své stálé (i méně stálé) hosty. Věděli, co si který host dává a jaké noviny rád čte. Často měl host obě tyto věci na stole prakticky dříve, než k němu dosedl (Hrodek, 2008, s. 11). S tímto se však v kavárně K setkat nelze.

Baristé kavárny K se tak v tomto ohledu spíše než personálu ze zlaté doby pražských kaváren podobají anonymním zaměstnancům, kteří se v kavárnách pohybovali po proměně společnosti po roce 1948 (Holub, 1998, s. 111). Obsluha je v tomto ohledu decentnější, ale zároveň také lhostejnější. Baristé kavárny K si uvědomují, že nějací stálí zákazníci kavárny K navštěvují, ale nijak důvěrněji se s nimi neznají. Poznají například podle chování zákazníka, že není v kavárně poprvé, či podle obličeje poznají někoho, kdo kavárnu navštěvuje častěji a již ho zde dříve zaregistrovali.

„Párkrát se mi jenom stalo, že někoho jsem si pamatovala, já si pamatuju dost obličeje, ale spíš je to, že vidím, že ti lidi už to tu poznají, že hned se posadí, hned vědí, co chtějí.“²²

„Chodí sem někdo z okolí a pak pár lidí sem chodí občas pracovat i třeba že tu v kavárně dělají doučování a tak, ale znám je spíš jen od vidění.“²³

Zákazníky pozdraví, následně s nimi komunikují slušně a zdvořile, avšak jejich konverzace se týká pouze toho, co si zákazníci chtějí objednat. Baristé si nepamatují, jakou kávu či jiný nápoj si pravidelní zákazníci dávají a neprobíhají zde například zdvořilostní fráze ani dotaz, jak se dnes zákazník má. Vztah mezi baristou a zákazníkem tak nepřerůstá v určitou známost či dokonce přátelství, ale zůstává pouze vztahem mezi obsluhujícím a obsluhovaným.

Na podkladě vztahu obsluhujícího a obsluhovaného však vznikají i situace, kdy zákazníci očekávají, že jim bude ve všem vyhověno. Z pozorování a také z rozhovoru s jednou z baristek vyplynuly situace, kdy se barista setkává s případy, kdy zákazník například vytrvale vyžaduje

²² Úryvek z rozhovoru výzkumníka s baristkou, rozhovor proběhl v březnu 2022 v prostředí kavárny

²³ Úryvek z rozhovoru výzkumníka s baristou, rozhovor proběhl v listopadu 2021 v prostředí kavárny

určitý nápoj, který kavárna K neposkytuje. Od obsluhy je v takovýchto případech vyžadováno slušné a klidné vystupování, přestože chování zákazníka vůči nim takové být nemusí.

„Jakože myslím že...neměl by zákazník nikdy...nikdy by ten zákazník neměl vědět, že máš zlý den, vždy bys měla být milá bez ohledu na to, co se ti děje v osobním životě.“²⁴

Vedoucí Judita se svým zaměstnancům snaží vstřípit, aby se zákazníkům snažili, pokud možno, ve všem vyhovět, ale rozumí tomu, že někdy mohou být požadavky návštěvníků kavárny přehnané či dokonce nesplnitelné.

Je možné, že k obdobným případům docházelo také v minulosti. Přístup k podobným situacím však byl značně odlišný. V minulém století v kavárnách platilo rčení „Náš zákazník, náš pán“. Hostům muselo být ve všem vyhověno a pokud došlo k nějakému konfliktu mezi hostem a číšníkem, byl to právě číšník, který se posléze musel obávat o to, jestli si udrží své zaměstnání. V kavárnách 19. a 20. století bylo také běžné, že personál byl odpovědný za dění v podniku – pokud někteří hosté odešli bez placení či bylo daný den rozbité jakékoliv nádobí, museli číšníci tyto ztráty uhradit ze svého (Salner, 2006, s. 56).

Velkou proměnou prošel také oděv personálu. V luxusních kavárnách minulého století se personál mezi stoly pohyboval oděný ve smokingu či fraku, což se setkávalo s kritikou ze strany číšníků, protože tento oděv si museli z počátku zajišťovat za vlastní finance. I v kavárnách méně prestižních bylo oblečení číšníků vždy slušné a precizně upravené (Salner, 2006, s. 37, 38). V dnešní době se stále lze v některých honosných a prestižních pražských kavárnách (příkladem může být třeba Grand Café Orient na Starém Městě) setkat s personálem oblečeným v košili, sukni či oblekových kalhotách a polobotkách. Toto však není případ Kavárny K.

„...jakože nemáme uniformy, úplně ty lidi neobskakujeme a tak. Mě se to právě třeba hrozně líbí, že je to tu uvolněný...“²⁵

Narízeným oděvem je zde je pouze černá zástěra s logem kavárny uvázaná kolem pasu. Jediné požadavky, které má vedoucí kavárny na oblečení svých zaměstnanců je, aby bylo praktické. Odrazuje jen od velmi krátkých sukni či šatů, které by mohly být příliš odhalující, pokud se například baristka ohýbá pro zboží v nízko položené lednici, a naopak také odrazuje od šatů a sukni až po zem, o které by bylo možné zakopnout. Baristům také doporučuje nosit spíše tmavší barvy, aby nebylo tolik vidět, pokud by se něčím potřísnil. Pro takové případy

²⁴ Úryvek z rozhovoru výzkumníka s baristkou, rozhovor proběhl v březnu 2022 v prostředí kavárny

²⁵ Úryvek z rozhovoru výzkumníka s baristou, rozhovor proběhl v listopadu 2021 v prostředí kavárny

také doporučuje nechávat si v práci náhradní oblečení. Jinak zde mají baristé ze strany vedoucí v oblékání naprostou svobodu. Běžně tak chodí do práce v kalhotách či džínách a tričku či svetru, což je také oděv, ve kterém běžně dochází do kavárny i vedoucí Judita.

Oproti dobám minulým vymizela také hierarchie kavárenských zaměstnanců. Personál pohybující se v kavárně K není rozdělený na vrchního, číšníky a pikolíky jako tomu bylo v minulosti (Holub, 1998, s. 79), ale všichni baristé zde pracují na stejné pozici.

Baristé kavárny K se však mezi sebou důvěrněji neznají. Mají ponětí o tom, kdo další v kavárně pracuje, ale spíše než vztah přátelský je mezi nimi vztah kolegiální. Toto je pravděpodobně ovlivněno i tím, že baristé jsou na směně pouze po jednom a setkávají se pouze na půl hodiny při předávání směn. Tato půlhodina je však většinou strávena počítáním dosavadní tržby, doplňováním zboží a dalšími činnostmi, které provoz a situace v kavárně vyžaduje.

3.6 Kavárna K z pohledu pravidelných i náhodných zákazníků

Kavárnu K navštěvují různorodí zákazníci. Kavárna není zaměřena na určitou skupinu zákazníků, chodí sem ženy i muži, mladí i staří. Kavárnu navštěvují sami či ve skupinkách a z mých rozhovorů vyplynulo, že jsou to lidé různého povolání a společenského postavení. Šlo například o učitelku střední školy, ženu pracující v oddělení informačních technologií, muže, který spravuje internetové stránky jedné velké společnosti či ženu, která se pokouší nastartovat kariéru v oblasti kosmetiky a líčení.

„Chodí nám sem i kravaťáci, choděj sem studenti, co nemaj peníze pomalu na kafe, choděj sem...já nevím babičky prostě.“²⁶

Jedinou věkovou skupinou, na kterou je neobvyklé, že v kavárně K narazíme, jsou děti. Rodiny s dětmi se zde vyskytují jen výjimečně. Mým původním předpokladem pro tuto situaci bylo, že kavárně chybí dětský koutek. Tuto mou domněnku však posléze vyvrátila vedoucí kavárny, když mi prozradila, že před několika lety zde takovýto prostor vyhrazený pro děti byl. Jednalo se o malý koutek v rohu, kde bylo několik malých dřevěných židliček a malý nízký stůl, na kterém byly umístěny omalovánky, pastelky, dětské knížky, modely autíček a další hračky, kterými se děti mohly zabavit. Rodiny s dětmi však do kavárny i v době, kdy dětský koutek existoval, docházely pouze minimálně. Judita se ho tak rozhodla zrušit, a to jak z důvodu

²⁶ Úryvek z rozhovoru výzkumníka s vedoucí kavárny, rozhovor proběhl v únoru 2022 v kanceláři vedoucí

minimálního využívání, tak z důvodu ušetření místa. Kromě dětí se však v kavárně K lze setkat prakticky s jakoukoliv věkovou skupinou.

„Řekl bych, že sem chodí průřez všech sociálních vrstev i věkových skupin.“²⁷

Velké zastoupení mají například studenti. Jako jednotlivci přichází nejčastěji dopoledne a často, stejně jako tomu bylo v minulosti, se zdrží v kavárně dlouhé hodiny nad jedním šálkem kávy. Většina z nich si přináší vlastní notebooky či tablety, na kterých studují, pracují či sledují filmy nebo seriály. Stále se ještě objevují i studenti, kteří si po celém stole rozloží sešity, učebnice či jiné učební materiály v papírové podobě. Ti jsou však celkem výjimkou a ve velkém již převládá moderní elektronika.

„Většinou se chodím učit, případně se socializovat.“²⁸

Mnozí z nich také poslouchají hudbu z nasazených sluchátek a nepřejí si být rušeni. Když mají dopitou kávu a přichází obsluha s dotazem, zda mají ještě nějaké další přání, někteří z nich pouze zvednou oči a odmítavě zavrtí hlavou. Pracovat na počítači sem chodí i lidé starší. Využívají kavárnu K jako svou kancelář, avšak pokud jim zazvoní mobilní telefon, zvedají se ze židle, zanechávají na svém místě rozpitou kávu, notebook i kabát či bundu a taktně odcházejí vyřídit si hovor na zahrádku kavárny.

„Bud' si chodím povídat nebo chodím pracovat.“²⁹

„Chodím sám, s prací.“³⁰

„Já jsem sem chodila i jakoby pracovat, že jsem si dala kafe a často jsem něco vyřizovala.“³¹

V odpoledních hodinách přicházejí i další studenti, tentokrát už ne jako jednotlivci, ale ve skupinách, spíše z důvodu relaxace, nikoliv vlastního studia. Kavárnu navštěvují i zamilované páry na schůzkách. Často si objednávají víno či prosecco a v některých případech mají s sebou i řezané květiny, na které jim obsluha přináší vázu s vodou. Občasně se v kavárně objeví i pár na první schůzce, který se teprve poznává. Je u nich viditelná jejich nesmělost a také neshody, když dochází k placení účtu.

²⁷ Úryvek z rozhovoru výzkumníka s baristou, rozhovor proběhl v listopadu 2021 v prostředí kavárny

²⁸ Úryvek z rozhovoru výzkumníka se zákaznicí kavárny, rozhovor proběhl v dubnu 2022 v prostředí kavárny

²⁹ Úryvek z rozhovoru výzkumníka se zákaznicí kavárny, rozhovor proběhl v dubnu 2022 v prostředí kavárny

³⁰ Úryvek z rozhovoru výzkumníka se zákazníkem kavárny, rozhovor proběhl v dubnu 2022 v prostředí kavárny

³¹ Úryvek z rozhovoru výzkumníka se zákaznicí kavárny, rozhovor proběhl v listopadu 2021 v prostředí kavárny

Zákazníci kavárny K mohou být rozděleni na ty, kteří již do kavárny K někdy zavítali, a na ty, kteří jsou v kavárně poprvé. Tyto nové náhodně příchozí zákazníky prozrazuje většinou to, že se neorientují ve zdejším prostředí a nevědí, jak to v kavárně chodí. Často po vstupu do kavárny přistupují k barovému pultu a ptají se, zda si mají objednat zde, či zda se mohou posadit a obsluha za nimi přijde. Častým dotazem je také, zda kavárna poskytuje připojení na internet, jaké je heslo na wifi a kde se nacházejí toalety.

Kavárnu K však navštěvuje také další skupina zákazníků, jimiž jsou takzvaní „štamgasti“, tedy její stálí či pravidelní hosté, přestože jich není mnoho. Ti se naopak v prostředí kavárny vyznají a vědí, jak to zde chodí. Pravidelnými zákazníky kavárny K jsou jak jednotlivci, kteří využívají kavárnu pro její klid tak i dvojice či skupiny, které si sem chodí posedět.

„My sem chodíme jednou týdně po angličtině.“³²

Štamgasti se však v kavárně nevyskytují velmi často, rozhodně nejde o každodenní návštěvy, jako tomu bylo v minulosti, což potvrzují i výpovědi personálu. Pryč jsou tedy již ty doby minulého a předminulého století, kdy lidé většinu svého času trávili v kavárnách a do té své docházeli prakticky denně.

Bývalo také běžné, že přestože člověk přišel do kavárny sám, skoro vždy v kavárně narazil na někoho známého, s kým si mohl popovídat. V minulých stoletích štamgasti navštěvovali své podniky někdy i po celá léta a často mívali svůj „štamgastský stůl“. Štamgastský stůl někdy býval i odlišen od ostatních a často stával na tom nejlepším místě v podniku (Altman, 1993, s. 74).

V kavárně K se žádný takovýto stůl dedikovaný štamgastům nevyskytuje. Pravidelní hosté si ani nesesedají pokaždé k tomu samému stolu, což však také může být ovlivněno zaplněností kavárny a tím, že stůl, který by preferovali, je již třeba obsazený.

Z mého pozorování vyplynulo, že zákazníci kavárny K preferují spíše stoly v rozích místnosti. Stoly uprostřed většinou zůstávají volné a zaplňují se, až pokud jinde není volno. Výběr místa v kavárně určuje také činnost, kterou hodlá zákazník v kavárně vykonávat, například lidé přicházející pracovat na počítači volí stoly blízko zásuvek.

³² Úryvek z rozhovoru výzkumníka se zákaznicemi kavárny, rozhovor proběhl v dubnu 2022 v prostředí kavárny

„Wifi a možnost zásuvky, připojení notebooku do nabíječky, to jsou takový dva požadavky.“³³

Zákazníky kavárny jsou také cizinci, i když jich není tak mnoho, jak by se v kavárně v centru mohlo očekávat. Většinou chodí ve dvojicích či skupinách, výjimečně přijde cizinec do kavárny sám. Převážně se jedná o turisty, a to jak z blízkých okolních zemí, tak i například z Ameriky. Zastavují se zde na kávu, kterou si většinou objednávají s sebou. Pokud již se rozhodnou v kavárně posadit, zdrží se zde většinou pouze krátce.

3.6.1 Kavárenské aktivity

Velmi častými činnostmi v kavárně je již zmíněné studium či práce na počítači. Pro tyto zákazníky je kavárna jakousi pracovnou, což jim umožňuje právě také bezplatné připojení na internet pomocí wifi, které kavárna poskytuje.

„Dneska jsem přišla za klidem a wifinou.“³⁴

Určitou kombinací práce a studia je doučování, na které lidé kavárnu K také využívají. V kavárně K se lze setkat s doučováním převážně cizích jazyků, jako je angličtina, portugalština, korejština nebo francouzština, ale například i s doučováním matematiky či chemie. Doučovatelé jsou většinou mladí lidé, odhadem tak okolo pětadvaceti až třiceti let. Věk jejich studentů je naopak velmi různý. Matematiku a angličtinu se učí lidé zhruba středoškolského věku, naopak portugalštinu zde studuje paní ve věku důchodovém.

„No on syn odjel před lety studovat do Portugalska, pak se tam i přestěhoval a našel si tam přítelkyni. A když přijedou sem do Česka a si s ní chceme něco říct, tak nám syn překládá nebo se domlouváme tak nějak rukama nohama, protože já neumím ani moc anglicky, ona teda jo. No a ona se začala učit česky, tak jsem si říkala, že bych se naopak mohla něco naučit taky.“³⁵

Doučovatelé a jejich studenti se v kavárně K scházejí jako na jakémisi neutrálním místě. Využívají ji spíše pro její prostředí a možnost posezení ve vnitřních prostorech než pro nápoje či dezerty, které kavárna nabízí. Objednávají si za celou dobu svého pobytu většinou pouze jeden nápoj a v kavárně se zdrží zhruba okolo hodiny. Poté, co skončí jejich čas vymezený pro doučování, zvedají se a odcházejí.

³³ Úryvek z rozhovoru výzkumníka se zákazníky kavárny, rozhovor proběhl v dubnu 2022 v prostředí kavárny

³⁴ Úryvek z rozhovoru výzkumníka se zákazníky kavárny, rozhovor proběhl v dubnu 2022 v prostředí kavárny

³⁵ Úryvek z rozhovoru výzkumníka se zákaznicemi kavárny, rozhovor proběhl v dubnu 2022 v prostředí kavárny

„...vím, že někteří doučovatelé, co znám, dochází třeba k těm svým studentům domů, to já bych nedala, není mi to příjemný, a u sebe doma na to nemám místo, takže nějak to skončilo u těch kaváren.“³⁶

Narazit na někoho, kdo si čte knihu, je v kavárně K velmi výjimečné a noviny se tu neobjevují vůbec. Malá knihovnička v rohu kavárny je opuštěná. Za dobu mého výzkumu jsem se nesečkala s jediným zákazníkem, který by se o ni zajímal a z rozhovorů se zákazníci vyplynulo, že mnozí z nich si jí ani nevšimli. Toto mi potvrdila i vedoucí Judita, která si je nezájmu zákazníků o tiskoviny vědomá.

„Ony tu bývaly všechny možné časopisy na parapetech, a i více knížek, ale jednou když se tu uklízelo, tak jsme se toho zbavili, protože to tu zabíralo místo, nevypadalo to hezky a stejně to nikdo moc nečetl.“³⁷

Zde jde tedy také vidět obrovská rozdílnost kaváren doby 19. a 20. století a doby dnešní. V minulosti byly kavárny s tiskovinami nerozlučně spjaté a kavárna bez novin byla prakticky něčím neslýchaným. Noviny byly také jedním z hlavních důvodů proč lidé do kaváren docházeli. Kavárny nabízející domácí, ale i zahraniční tisk tak sloužily zároveň také jako místa, kde lidé získávali informace a z tiskovin se dozvídali, co se vůbec ve společnosti děje. V dnešní době však již v této oblasti naprosto převládají moderní technologie. Noviny dnes nahrazují převážně internetová zpravodajství, kde lidé nyní získávají informace o dění ve společnosti a ve světě. Také společenské hry jsou něčím, co v kavárně K najít nelze. V minulosti v kavárnách typicky přítomné šachy, karty či kulečník se zde nevyskytují, za takovouto zábavou lidé chodí pravděpodobně do jiných podniků.

Nejčastější aktivitou v kavárně K je však konverzace. Tato činnost se z dob minulých udržela a mnohá témata rozhovoru jsou pravděpodobně podobná těm v minulosti. Témata kavárenského hovoru jsem zjišťovala pomocí nezúčastněného pozorování, kdy jsem seděla u jednoho ze stolků v prostoru kavárny, většinou se šálkem kávy nebo čaje. Jak již jsem zmiňovala v kapitole věnující se etice výzkumu, docházelo v rámci mého pozorování k situacím, kdy jsem se ve snaze o zjištění, jaká jsou témata, o kterých si v kavárně dnešní doby lidé povídají, doslechla i osobní a citlivé informace. O tématech rozhovorů zde však píši obecněji a osobní a citlivé údaje neuvádím.

³⁶ Úryvek z rozhovoru výzkumníka se zákaznicemi kavárny, rozhovor proběhl v dubnu 2022 v prostředí kavárny

³⁷ Úryvek z rozhovoru výzkumníka s vedoucí kavárny, rozhovor proběhl v únoru 2022 v kanceláři vedoucí

Velmi často byla kavárna místem setkání dvou či více osob, které se spolu delší dobu neviděly. Časté u nich bylo vřelé uvítání a počátky či i větší část jejich konverzace se poté skládala ze sdělování novinek v jejich životech. U studentů byla častým tématem škola. Probírali domácí úkoly, úlohy či projekty, které jim byly ve škole zadané, či také ostatní spolužáky. Jedna skupinka studentů si také porovnávala své zkušenosti z absolvování autoškoly a tanečních. Častým tématem jak mladých, tak i starších lidí jsou milostné vztahy a setkání nebo sexualita. Někteří tato témata probírali i do velkých detailů, přestože se nacházeli v kavárně v doslechu ostatních návštěvníků. Zde je patrná proměna společnosti, která je těmto tématům stále více otevřená. Novinkou oproti minulosti jsou také internetové seznamky, či seznamovací mobilní aplikace, které jsou také častým tématem hovorů. Kromě vztahů milostných jsou probírány také vztahy rodinné, řešeny byly otázky rodinných oslav, dovolených, problémů či například i dědictví.

Velkou náplní kavárenských hovorů byla také práce. Lidé si sdělovali své pracovní úspěchy i neúspěchy či například navzájem hledali radu ohledně těžké pracovní situace či špatného vztahu s nadřízeným či kolegou. Jeden mladý muž dokonce v kavárně aktualizoval svůj životopis, zvažoval podání výpovědi, změnu kariéry a hledání nové pracovní pozice. Jiní mladí muži v kavárně mluvili například o moderních technologiích či počítačových hrách. Dva mladíci při své návštěvě zvažovali koupi nového mobilního telefonu, jejich diskuze se týkala toho, který model na trhu je zrovna ten nejlepší.

Mladé ženy okolo zhruba pětadvaceti až pětatřiceti let mluvily kromě vztahů také o otázkách mateřství. Porovnávaly své zážitky a zkušenosti s mateřstvím a také s těhotenstvím. Pár ve středních letech vedl nad šálkem kávy a čaje v kavárně dlouhou diskuzi o koupi bytu a posléze o zvyšování nájemného. Oblast bydlení a růstu cen obecně, byla v kavárně také velmi častým tématem. Převážně šlo o nárůst cen energií, potravin a právě nájemného. Dvě mladé slečny řešily kvůli zvyšování cen dokonce stěhování či snahu nalézt si dalšího spolubydlicího, který by pomohl s placením zvyšujícího se nájmu. Hovory starších lidí se točily především okolo jejich zdravotního stavu, domácích prací či prací na zahradě. Dva muži v důchodovém věku řešili také například, kdy se sejdou s kamarády v hospodě a na co se vymluví doma manželkám. Pokud se daný den lidé uchylovali do kavárny před silným deštěm či větrem, i počasí se stávalo tématem kavárenského hovoru. K večeru, když se chýlilo ke konci otevírací doby kavárny, se také konverzace některých (převážně mladých) hostů přesunula k tomu, do jakého podniku zamíří dále a jak bude pokračovat jejich večer.

Má zjištění o tématech hovoru cizinců jsou značně omezená, převážně mou znalostí, či v tomto případě spíše neznalostí, mnoha jazyků. Rozuměla jsem pouze hostům mluvícím anglicky a také španělsky, kterých však do kavárny mnoho nezavítalo, či pokud již kavárnu navštívili, nezdrželi se dlouho. Usoudila jsem ale, že se s největší pravděpodobností jednalo většinou o turisty navštěvující Prahu, protože nejčastějšími oblastmi jejich rozhovorů byly zážitky z Prahy nebo kam ještě v hlavním městě zavítat.

Na rozdíl od minulosti jsem se však v kavárně K nesetkala s žádnými konverzacemi týkajícími se politiky či pokusů o proměnu společnosti. Fenomén kaváren jako prostředí, kde docházelo ke snaze o prosazení společenských změn – například debat českých vlastenců před národním obrozením, či přímo šíření revolučních myšlenek, jako tomu bylo ve francouzských kavárnách před Velkou francouzskou revolucí – dnes již není patrný. Vytratilo se také spojení kaváren s uměním. Za dobu svého výzkumu jsem nenarazila na nikoho, kdo by si například v kavárně kreslil či maloval.

Zákazníci povětšinou nepřichází do kavárny K kvůli její nabídce nápojů a pochutin, ale spíše kvůli jejímu klidnému příjemnému prostředí.

„Hezkou atmosféru to tu má, že máme pocit, že prostě si tu můžem sedět a povídat a nikomu to nevadí.“³⁸

„Já ráda obcházím takhle kavárničky, hezký místečka.“³⁹

„Ta lokalita je podle mě supr pro většinu lidí“⁴⁰

„...já dlouhodobě hledám, zvlášť teďka v Praze, kavárny jako ve dvorcích, kde je příjemně.“⁴¹

Většina zákazníků nahlížela na kavárnu převážně pozitivně, mnozí z nich ani na mou otázku, zda se jim v kavárně K něco nelíbí, neměli odpověď. Pouze jeden z dotazovaných si například postěžoval na vysokou cenu kávy.

„...mohla by být levnější ta káva. Nebo jakože celkově káva je jako drahá, ale na jiných místech to mají třeba levnější, ale jako jsem tady stejně.“⁴²

³⁸ Úryvek z rozhovoru výzkumníka se zákaznicemi kavárny, rozhovor proběhl v dubnu 2022 v prostředí kavárny

³⁹ Úryvek z rozhovoru výzkumníka se zákazníkem kavárny, rozhovor proběhl v dubnu 2022 v prostředí kavárny

⁴⁰ Úryvek z rozhovoru výzkumníka se zákazníkem kavárny, rozhovor proběhl v dubnu 2022 v prostředí kavárny

⁴¹ Úryvek z rozhovoru výzkumníka se zákazníkem kavárny, rozhovor proběhl v dubnu 2022 v prostředí kavárny

⁴² Úryvek z rozhovoru výzkumníka se zákazníkem kavárny, rozhovor proběhl v dubnu 2022 v prostředí kavárny

To, že zákazníkům kavárny záleží spíše na prostředí než na nabídce kavárny, se odráží i ve výši jejich útraty. Povětšinou si jeden zákazník objedná pouze jeden až dva nápoje, případně nějaký dezert nebo slaný zákusek. Zřídka si zákazník objedná více než dvě až tři položky, a to i v případě, že v kavárně pobývá a například studuje po dlouhou dobu.

4 Závěr

V této práci jsem se zabývala pražskými kavárnami v jejich historickém kontextu a posléze představila vlastní výzkum kavárny v centru Prahy. Tyto dva fenomény, tedy pražské kavárny 19. a 20. století a kavárnu doby dnešní, jsem posléze v různých aspektech porovnávala a pokoušela se tak nastínit proměnu kavárenství a kavárenské tradice v našem hlavním městě.

Kavárny prošly za posledních několik století jejich existence na našem území velkou proměnou. Kavárny v době minulé (převážně na konci 19. a posléze ve 20. století) jsem představila ve druhé kapitole. Od jejich vzniku na začátku 18. století, přes jejich rozmach na konci století 19., kdy se na území Prahy nacházelo kaváren již přes sto, až po jejich vývoj ve století 20., ovlivněný ve velkém několika historickými událostmi – převážně první a druhou světovou válkou a nástupem komunistického režimu.

V další části práce jsem představila blíže nespécifikovanou kavárnu v centru Prahy, v textu anonymizovanou a nazývanou kavárna K, a v ní mnou provedený kvalitativní výzkum, který byl realizován pomocí metod nezúčastněného pozorování, polostrukturovaných a nestrukturovaných rozhovorů a komparace. Zkoumala jsem jak prostředí a funkce kavárny K, tak také osoby s ní spojené – tedy vedoucí kavárny, její zaměstnance a v neposlední řadě osoby, které kavárnu navštěvují jako její zákazníci. Zjištění z mého výzkumu jsem poté porovnávala s informacemi z odborné literatury o kavárnách ve stoletích minulých.

Na kavárenské prostředí, v minulosti často charakteristické mramorovými stoly a luxusními dekoracemi, stále lze v některých pražských kavárnách narazit. Není tomu tak ale v kavárně K. Tato kavárna nabízí spíše uvolněné prostředí a jednoduchý světlý prostor s nemnohými pozlátky, který se přizpůsobil dnešnímu rychlejšímu způsobu života.

I osoba majitele či vedoucího kavárny, nazývaného v minulosti jako kavárník prošla výraznou proměnou. V minulých stoletích běžná nutnost kavárenského vzdělání v dnešní době již nutná či potřebná není. Vedoucí mnou zkoumané kavárny svou pozici získala i bez jakýchkoliv předchozích podnikatelských či gastronomických zkušeností. Kavárna K však pro vedoucí Juditu není jen prostředkem získávání peněz, ale skutečně ji na ní záleží a zakládá si na ní. Je zde tedy patrné, že aspekt silné vazby kavárníka k podniku, který provozuje, přetrval z dob zlatého věku kaváren i dodnes.

Silný vztah ke kavárně však z dob minulých století nezůstal u kavárenských zaměstnanců. V kavárnách 19. a první poloviny 20. století byl kavárenský personál pevně spjat s podnikem a v některých podnicích byli i dnes již legendární vrchní, kteří byli nedílnou součástí dané

kavárny a z velké části vytvářeli její atmosféru. Zaměstnance kavárny K však tvoří výhradně studenti, kteří, přestože na své zaměstnání v kavárně nahlíží převážně v dobrém a mnohé jeho aspekty oceňují, spíše než budoucnost a perspektivu, vidí v této své práci dočasnou brigádu při studiu.

Kromě vztahu personálu ke kavárně prošel proměnou také vztah personálu s návštěvníky podniku. Baristé kavárny K se k hostům chovají slušně, avšak nijak blíže je neznají. K v minulosti běžným situacím, kdy číšník zdravil hosta jménem, a i bez vyzvání mu nesl jeho běžnou objednávku či si s ním povídal, tak v kavárně K nedochází. Značně se změnil i oděv personálu – z dříve běžných smokingů či fraků se přešlo k oblečení spíše praktickému a méně formálnímu.

Od podniků zapadlých až po podniky luxusní, kavárny 19. a 20. století byly místy zábavy a konverzace, ale i klidu a odpočinku, ve kterých se střetávali lidé různého věku i postavení. Toto přetrvalo i dodnes. Lidé stále chodí do kaváren studovat či si popovídat s přáteli. Jejich návštěvy však nejsou tak časté ani tak dlouhé (výjimkou jsou studenti či lidé docházející do kavárny pracovat, kteří stále dokáží v kavárně vysedávat dlouhé hodiny), jako tomu bývalo v minulosti. Kavárna K má sice i své pravidelné návštěvníky, není jich však mnoho a kavárnu navštěvují pouze například jednou za týden. V kavárně K tak převládají spíše zákazníci náhodní.

Také s některými činnostmi, které byly v minulých stoletích v kavárnách běžné se dnes v kavárně K nelze setkat. Příkladem může být hraní šachů, karet nebo jiných společenských her, ale překvapivě také čtení knih. Kompletně vymizely také noviny, kvůli kterým byly kavárny v minulosti často navštěvovány. Kavárenskou činností, která přetrvala, je konverzace, avšak v dnešní době si návštěvníci kaváren povídají pouze s těmi, se kterými přišli, nikoliv s jinými návštěvníky, které neznají. Také jejich hovor se týká spíše každodenních či soukromých záležitostí než záležitostí politických. I studium v kavárnách, další z činností, která stále z minulosti přetrvává, prošlo proměnou. Studenti, kteří dříve do kaváren docházeli se sešity či knihami si již v dnešní době nosí notebooky či jiná elektronická zařízení, na kterých studují.

Už v první polovině 20. století se kavárny potýkaly s konkurencí ze strany jiných, jim v určitém smyslu podobných, zařízení. Jednalo se například o kina, cukrárny či bary, které v té době získávaly na popularitě. Přestože tyto konkurenční podniky jsou zde dodnes, kavárny si stále uchovávají své místo ve společnosti a spolu s proměnou společenských poměrů dochází i

k proměně jich samých. V dnešní Praze existuje kaváren nespočet a mnoho z nich je také specializovaných, a to ať již se jedná o jejich nabídku, obsluhu či prostředí.

Klasická kavárenská kultura 19. a 20. století tak, alespoň tedy v mnou zkoumané kavárně K, v dnešní době již z velké části vymizela. Život v dnešní pražské kavárně má charakter od minulosti velmi odlišný, který však odpovídá aspektům dnešní společnosti – například rychlejšímu způsobu života, úbytku komunikace tváří v tvář a nástupu moderních technologií, které v některých případech nahrazují tradiční formy komunikace a jsou z velké části důvodem pro vymizení tisku z kaváren. Kavárny si i přes mnohá těžká období dokázaly udržet své místo ve společnosti a zdá se, že i přes značné proměny si ho udrží i nadále.

Seznam literatury a pramenů

- Altman, K. (1993). *Krčemné Brno: o hostincích, kavárnách a hotelech, ale také o hospodách, výčepech a putykách v moravské metropoli*. Brno: Doplněk.
- Altman, K. (1994). Podíl působení hostinců na rozvoji české národní společnosti v Brně od poloviny 19. století. *Český lid*, 81(4), 295-304.
- Altman, K. (2018). Hostinská zařízení v boji za státní samostatnost Československa a při jejím vyhlášení. *Slovenský národopis* 66(3), 276-286.
- Amamo, A. A. (2014). Coffee Production and Marketing in Ethiopia. *European Journal of Business and Management*, 6(37), 109-122.
- Bendová, E. (2008a). Obraz kavárny jako obraz moderní společnosti. In Bendová, E., Dvořák, T., Hrodek, D., & Kořínková, Š. (Eds.), *Pražské kavárny a jejich svět* (s. 49-92). Praha: Paseka.
- Bendová, E. (2008b). Ostrovy bezstarostnosti: kavárna společenská, umělecká a metaforická. *Dějiny a současnost: kulturně historická revue*, 30(4), 30-32.
- Bendová, E. (2008c). Prostory zvědavého diváka. In Bendová, E., Dvořák, T., Hrodek, D., & Kořínková, Š. (Eds.), *Pražské kavárny a jejich svět* (s. 93-114). Praha: Paseka.
- Bendová, E. (2017). *Pražská kavárna*. Praha: Verzone.
- Cowan, B. (2005). *The Social Life of Coffee: The Emergence of the British Coffeehouse*. London: Yale University Press.
- Černý, K. (2020). *Ze zámoří do Čech: čokoláda, čaj a káva v raném novověku*. Praha: Academia.
- Hendl, J. (2016). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Heřmanský, M. (2019). Zúčastněné pozorování. In Novotná, H., Špaček, O., & Šťovíčková Jantulová, M. (Eds.), *Metody výzkumu ve společenských vědách* (s. 353-389). Praha: FHS UK.
- Holub, K. (1998). *Velká kavárna Slavia*. Praha: Ars Bohemica.
- Hrodek, D. (2008). Pražské kavárny a jejich svět. In Bendová, E., Dvořák, T., Hrodek, D., & Kořínková, Š. (Eds.), *Pražské kavárny a jejich svět* (s. 5-48). Praha: Paseka.
- Jähn, K.-H. (1990). *Kavárny & spol.: pražské literární kavárny a hospody*. Praha: Československý spisovatel.
- Ježková, T. (2018). Jak se četly noviny: vývoj čtenářského portréту v českém výtvarném umění. *Mediální studia* 1, 66-85.
- Koslofsky, C. (2017). Parisian cafés in European perspective: contexts of consumption, 1660–1730. *French history*, 31(1), 39-62.
- Kořínková, Š. (2008). „Hájiti zájmy živnosti kavárneské“: osudy pražských kavárníků v první polovině 20. století. *Dějiny a současnost: kulturně historická revue*, 30(4), 40-43.
- Kroutvor, J. (1998). *Café Fatal: mezi Prahou, Vídní a Paříží: výtvarné črty*. Praha: Dauphin.

- Kroutvor, J. (2019). *Pražský kavárník*. Zlín: Archa.
- Marešová, D. (2018). Ušlechtilé nápoje: Káva, čaj a čokoláda na šlechtických sídlech Čech a Moravy ve druhé polovině 17. a v 18. století na základě výzkumu zámeckých a palácových inventářů. *Opera historica*, 19(2), 191-204.
- Novotná, H. (2019). Kvalitativní strategie výzkumu. In Novotná, H., Špaček, O., & Šťovíčková Jantulová, M. (Eds.). *Metody výzkumu ve společenských vědách* (s. 257-288). Praha: FHS UK.
- Novotná, H. & Soukupová, B. (2006). Kavárna, kavárníci a kavárenští hosté. Několik poznámek k fenoménu pražských kaváren. *Journal of Urban Ethnology*, 8, 73-90.
- Pendergrast, M. (2010). *Uncommon grounds: The history of coffee and how it transformed our world*. New York: Basic Books.
- Roleček, H. (2008). Amírky a múzy nejen tiché: Ženy pražských kaváren a lokálů první poloviny 20. století. *Dějiny a současnost: kulturně historická revue*, 30(4), 36-39.
- Salner, P. (2006). *Bratislavské kaviarne a viechy*. Bratislava: Albert Marenčin Vydavateľstvo PT.
- Scholz, M. (2009). Komparativní přístup v historiografii a transnacionální historická problematika. *Sociální studia*, 6(1), 69-87.
- Siegmundová-Mairingerová, G. (2008). Kavárenská jeviště: kavárna v evropském malířství 19. a počátku 20. století. *Dějiny a současnost: kulturně historická revue*, 30(4), 33-35.
- Teketay, D. (1999). History, botany and ecological requirements of coffee. *Walia*, 20, 28-50.
- Veselá, P. (2010). *Knih o kávě: průvodce světem kávy s recepty na její přípravu*. Praha: Smart Press.
- Zandlová, M. & Šťovíčková Jantulová, M. (2019). Etika výzkumu. In Novotná, H., Špaček, O., & Šťovíčková Jantulová, M. (Eds.). *Metody výzkumu ve společenských vědách* (s. 57-90). Praha: FHS UK.
- Zíbrt, Č. (1908). Giorgio Diodato, Damascenus, první kavárník pražský. *Český lid*, 17(1), 47-55.

Přílohy

Příloha 1 – Osnova otázek k rozhovoru s vedoucí kavárny

Příloha 2 – Osnova otázek k rozhovoru s baristou

Příloha 3 – Osnova otázek k rozhovoru se stálým zákazníkem

Příloha 4 – Osnova otázek k rozhovoru s náhodným zákazníkem

Příloha 5 – Rozhovor – vedoucí kavárny Judita

Příloha 6 – Rozhovor – baristka Natálie

Příloha 7 – Rozhovor – paní Stanislava, paní Nad'a a paní Ludmila

Příloha 8 – Rozhovor – paní Barbora

Příloha 1 - Osnova otázek k rozhovoru s vedoucí kavárny

- Kdy a jak byla kavárna založena?
- Je kavárna v nájmu? (Případně kolik je nájem?)
- Jak dlouho pracuješ jako vedoucí kavárny?
- Jak jsi se k vedení kavárny dostala? (Měla jsi k tomu nějaké vzdělání/kurz/rodinné zázemí?)
- Jak jsi vůbec přišla na myšlenku, že bys chtěla pracovat v kavárně?
- Máš svou práci ráda?
- Chtěla by sis založit vlastní kavárnu?
- Když jsi se stala vedoucí kavárny, s čím jsi do toho šla? S jakým očekáváním?
- Předělala jsi nějakým způsobem kavárnu? (např. změna sortimentu, vzhledu kavárny...)
- Jak bys kavárnu popsala? Jak ji vnímáš?
- Je něco, co jde podle tebe nejvíce na odbyt, a naopak něco co jsi se třeba snažila zavést, ale neuchytilo se to?
- Je kavárna zaměřená na nějakou konkrétní klientelu?
- Jak vznikla knihovnička v kavárně? (Případně uvažovala jsi o jejím rozšíření např. o časopisy, noviny?)
- Kdy podle tebe chodí do kavárny nejvíce zákazníků? (doba, den v týdnu...)
- Jak se v této době kavárně daří?
- Jak jsi přestála období pandemie? (uzavření kavárny, výpadek příjmů...)
- Co jsi dělala, když byla kavárna uzavřená? (vylepšování kavárny, jiná práce...)
- Jaké jsou vyhlídky kavárny do budoucna?
- Chceš v práci vedoucí kavárny pokračovat? (Případně jak dlouho či co jiného chceš dělat?)

Příloha 2 - Osnova otázek k rozhovoru s baristou

- Jak dlouho v kavárně pracuješ?
- Jak jsi se k této práci dostal/a? S jakou motivací?
- Měl/a jsi nějaké předchozí zkušenosti s prací v kavárně/gastronomii?
- Jaké směny vyhovují? Vyhovuje ti pracovní doba?
- Jak se ti práce líbí/nelíbí? Je něco, co bys zlepšil/a?
- Jak vnímáš prostor kavárny?
- Chtěl/a by sis někdy otevřít vlastní kavárnu? (Případně jak by vypadala, jak bys to udělal/a?)
- Jací zákazníci podle tebe chodí do kavárny? (Je to například nějaká specifická skupina?)
- Kdy je podle tebe v kavárně nejvíce plno, kdy lidé chodí nejčastěji?
- Existuje v kavárně nějaký denní rytmus?
- Chodí do kavárny pravidelní zákazníci? (Případně znáš je? Víš, kdo jsou?)
- Chodí do kavárny cizinci?
- Co si zákazníci nejčastěji v kavárně dávají? (Případně kolik tak zhruba utratí?)
- Jak dlouho se lidé v kavárně zdrží?
- Dávají ti zákazníci spropitné?
- Proč si myslíš že lidé chodí právě do této kavárny, co je láká?
- Povídají si s tebou zákazníci?
- Chodíš do kavárny i ve svém volném čase?

Příloha 3 - Osnova otázek k rozhovoru se stálým zákazníkem

- Kdy jste byl/a v této kavárně poprvé?
- Jak jste tuto kavárnu objevil/a?
- Jak často do kavárny chodíte?
- Co chodíte do kavárny dělat?
- V jakou denní dobu chodíte do kavárny? Chodíte spíše dopoledne, odpoledne, večer?
- Chodíte do kavárny většinou sám/sama nebo s někým?
- Jak dlouho se v kavárně většinou zdržíte?
- Co si nejčastěji objednáváte? Máte nějakou stálou objednávku? (Případně pamatuje si ji obsluha?)
- Co se vám v kavárně líbí/nelíbí?
- Máte kavárnu dobře dostupnou?
- Chodíte i do jiných kaváren/podniků?
- Podle čeho se rozhodujete, jestli půjdete někam do kavárny/podniku? (vybavení, nabídka...)
- Využil/a jste někdy knihovničky v kavárně?

Příloha 4 - Osnova otázek k rozhovoru s náhodným zákazníkem

- Byl/a jste v této kavárně už někdy dříve nebo jste zde poprvé?
- Proč jste přišel/přišla zrovna do této kavárny?
- Jak jste tuto kavárnu objevil/a?
- Co se vám na kavárně líbí či nelíbí?
- Co jste přišel/přišla dnes do kavárny dělat?
- Jak dlouho se dnes plánujete v kavárně zdržet?
- Máte kavárnu dobře dostupnou?
- Chodíte i do jiných kaváren/podniků?
- Podle čeho se rozhodujete, jestli půjdete někam do kavárny/podniku? (vybavení, nabídka...)
- Všiml/a jste si knihovničky v kavárně? (Případně je to něco, co byste využil/a?)

Příloha 5 – Rozhovor – vedoucí kavárny Judita

Kavárnu K vede Judita, mladá žena okolo 30 let. Judita má vystudované herectví a k pozici vedoucí kavárny se dostala i přesto, že s kavárenstvím či i obecně s podnikáním neměla žádnou zkušenost. Judita dlouhodobě žije se svým přítelem v jejich společném bytě v Praze a na příští rok plánují svatbu. Rozhovor s ní probíhal v příjemné atmosféře a Judita mi po jeho skončení dokonce nabídla, že pokud bych ještě měla jakékoliv doplňující otázky či cokoliv potřebovala, mohu se ji kdykoliv pokusit zastihnout v její kanceláři či ji kontaktovat telefonicky.

Rozhovor proběhl v únoru 2022 v Juditině kanceláři nad kavárnou K.

V: Výzkumník, J: Judita

V: Děkuji moc, že jsi sis na mě udělala čas a souhlasila s rozhovorem. Na začátek bych se tě ráda zeptala na to, kdy a jak vznikla kavárna?

J: Kavárna je tady 10 let, 10 let to bude teďka někdy.

V: A jak byla založena?

J: No...to tady ten prostor majitelka nabídla, myslím, že se dělal i konkurz na to.

V: Takže kavárna je tu tedy v nájmu?

J: Jojo, paní majitelka pronajímá tady tyhle prostory, a vlastní i ty budovy vedle.

V: A můžu se zeptat jaký je tu nájem, třeba jen orientačně kolik to zhruba je?

J: No nájem platíme...radši bych neříkala, kolik to je.

V: Dobře. Jak dlouho už kavárnu vedeš?

J: Od 1. března 2017.

V: Jak jsi se k té práci dostala?

J: Dělal jsem rok a půl za barem tady jako brigádník a ta vedoucí přede mnou odjížděla na rok do Kanady a nabídla mi to jakožto snaživému zaměstnanci.

V: A jak jsi vůbec přišla na to, že bys chtěla pracovat v kavárně, jak jsi se k tomu dostala?

J: Tak já jsem studovala herectví a umělecké školy, a to tak většinou bývá, že se lidé z těch škol zaměstnávají v kavárnách. Tady přímo na tuhle kavárnu jsem přišla přes nejlepší kamarádku, která byla i moje spolužačka tady v Praze a když mi nabídli tu vedoucí pozici tak jsem to vzala, protože se mi nedařilo hledat tu hereckou práci po škole a už mě to velmi deptalo a demotivovalo, takže jsem si řekla, že radši vezmu práci na normální úvazek.

V: A máš svou práci tady ráda?

J: Ano. Miluju svoji práci.

V: S jakým očekáváním jsi šla do práce vedoucí kavárny?

J: No já jsem měla podezření, že to není až tak náročná práce. Nepředstavovala jsem si, že to bude až tak obří agenda. Takže jsem šla do toho s tím, že to snad zvládnu i bez nějakých předchozích zkušeností a vzdělání. Jakoby zaučila jsem se a navíc já jsem docela organizační typ, takže to mi nějak šlo. A taky jsem se těšila na to, že budu mít normální práci a plat, jelikož jsem byla po škole dva tři roky jenom na brigádách a měla jsem vždycky dvě nebo tři spíš, takže to bylo náročné.

V: Předělala jsi nějak kavárnu?

J: Úplně. Když to teď s rovnám s před pěti lety, kdy jsem začala jako vedoucí, tak mi přijde, že se změnilo fakt jako všechno. Kromě samozřejmě jako...nevím...tvaru místnosti. Co se týče jakoby čistoty prostředí, úklidu, jak k tomu přistupují zaměstnanci, jak se přistupuje k zaměstnancům...nevím. Já hodně lpím na tom posouvat ty věci a vymýšlet, aby fungovaly. I třeba sortiment jsem vyměnila v prvním roce skoro všechno a třeba snažím se tady nabízet věci od lokálních dodavatelů.

V: Jak bys ze svého pohledu popsala kavárnu? Jak ji vnímáš ty?

J: Já ten prostor naprosto zbožňuju a přijde mi, že má krásnou atmosféru, že tím, že je to v centru, ale je to tady takový klidný nebo alespoň já to tak vnímám. I když absolutně si myslím, že nedokážu poodstoupit a zkusit to vnímat jako zákazník, protože mi to nejde, protože už jsem tu šest a půl roku prostě.

V: Je něco, co jde podle tebe nejvíce na odbyt nebo naopak něco co jsi se třeba snažila zavést, ale neuchytilo se to?

J: Jednou jsme zavedli Chilli espresso, což byla novinka z New Yorku a museli jsme to zrušit, protože to absolutně nezafungovalo a nebyli na to připravení lidé. Anebo je super příklad ovesné

mléko nebo sójové nebo obecně rostlinné. To jsem se pokusila zavést už někdy na začátku roku 2018 a museli jsme to po půl roce zrušit, protože se stávalo, že jsme to mléko otevřeli a třeba ho celé vylévali po týdnů, protože si to dal jakoby jeden člověk. A teď jakoby jak se mění i myšlení těch lidí a je to jakoby víc v povědomí, tak teď to samozřejmě máme, je to úplně nezbytná součást toho provozu. Neumím si už představit, že by přišel nějaký zákazník a ptal se na rostlinné mléko a řeklo se mu, že ne. Fakt to mají jako všude v každé kavárně.

V: Je kavárna zaměřená na nějakou konkrétní klientelu?

J: Ne. I jsem se snažila nad tím přemýšlet a jakoby ano, asi sem chodí víc ženy, ale nedá se to takhle říct. Chodí nám sem i kravaťáci, choděj sem studenti, co nemaj peníze pomalu na kafe, choděj sem...já nevím babičky prostě. Fakt všechny věkové kategorie. Když jsem nad tím přemýšlela dýl tak jsem nepřišla na to, že bychom měli nějakou skupinu, na kterou jsme zaměřeni.

V: A jak vznikla knihovnička v kavárně?

J: Knihovnička vznikla tak že....to tady bylo tak nějak vždy, už předtím, než jsem nastoupila. Pak jsme to nějak zavedli, že je to ta sousedská knihovna, že si může člověk knížku vzít, když chce a třeba naopak nějakou donést, ale jinak tady byly ty knížky vždycky a byly tak nějak poházený po celý kavárně.

V: Nepřemýšlela jsi někdy třeba, že bys tu knihovničku rozšířila? Nebo třeba o tom přidat sem časopisy a noviny?

J: Ne, tady se to naopak zredukovalo. Ony tu bývaly všechny možné časopisy na parapetech, a i více knížek, ale jednou když se tu uklízelo, tak jsme se toho zbavili, protože to tu zabíralo místo, nevypadalo to hezky a stejně to nikdo moc nečetl.

V: Máš ponětí o tom, kdy chodí nejvíc zákazníků?

J: No určitě v létě je tu silnější provoz. Tady máme tu zahrádku, takže lidi chodí dost.

V: A je třeba nějaký den v týdně, kdy je v kavárně víc plno?

J: No to se mi zdá, že se střídá. Mývali jsme víc plno na začátku týdne, tak to úterý, středa. Pak se to ale změnilo a teď je to spíš hlavně čtvrtek a pátek odpoledne.

V: A jak se kavárně momentálně daří?

J: Momentálně zas tak dobře ne. V zimě a na jaře je obecně špatná sezóna pro restaurace a podniky. I ten covid na to měl dost vliv, že bylo cítit že ty tržby rapidně klesly a ty první covidové vlny jsme byli hlavně zavření. Nám se nevyplatilo otevřít ani okýnko ani nic podobnýho.

V: Jen abych si to ujasnila, kdy přesně tu bylo zavřeno?

J: Hned vlastně od 2020 jak to nastoupilo, na léto se pak otevřelo a pak se zase zavřelo a otevřelo se až další rok v květnu nebo červnu, tak nějak.

V: Jak ty osobně jsi přestála dobu, kdy bylo zavřeno z hlediska výpadku příjmů?

J: Já jsem o příjem nepřišla, protože jsme byli na antivirovém programu. V podstatě tom kurzarbeitu, ale neříká se tomu kurzarbeit, protože to nedotáhli jakoby jako zákon, ale bylo to v podstatě na stejné bázi jen se to jmenovalo covidový program antivirus A nebo B nebo něco. A jinak jsem byla doma teda.

V: Dělala jsi něco v kavárně, když bylo zavřeno? Třeba ji nějak vylepšovala?

J: Ano dělala jsem pár věcí. Snažila jsem se dodělat resty, nějak si utřídit dokumenty a podobný věci na co nikdy není čas během toho provozu. A dělala jsem i úklid celé kavárny.

V: A jak to s kavárnou vidíš do budoucna?

J: Teď mám takový roční cíl, aby to bylo pořád lepší a lepší a abychom vydělávali pořád víc peněz. Hrozně bych si přála, aby se to vrátilo minimálně na tu úroveň, co bylo před covidem, což bylo že jsme měli plno vlastně pořád, takže tam bych se chtěla asi vrátit. Pak bych pomalu přemýšlela nad odchodem, protože už jsem tady dlouho a plánuju si založit rodinu. Myslím si, že je to pro mě takové naplnění, že když si to vezmu z mého osobního pohledu, že jsem se vypracovala vlastně od baristky, která absolutně nic neumí až po vedoucí kavárny a celý to umím řídit. Ten rok je pro mě takovej jako, že si ujasňuju ještě ty věci, ale myslím si, že rok je taková ideální doba ještě tady vydržet. To samozřejmě ale uvidím, jak se to bude vyvíjet, je možný že tady ještě zůstanu dva roky, tři roky, možná pět.

V: Tak to by bylo ode mě snad všechno. To jsme trochu přetáhly ten čas, na kterém jsme se domluvily, to se omlouvám, ale moc ti děkuji.

J: To ne, to já spíš jsem se rozpovídala. Já už jsem se o tom provozu hrozně dlouho s nikým nebavila a očividně o tom ráda mluvím, protože mě to fakt baví.

V: Dobře, tak ještě jednou děkuji za informace a nechám tě vrátit se k práci.

Příloha 6 – Rozhovor – baristka Natálie

Natálii je okolo 20 let. Je v prvním ročníku na vysoké škole a studuje literární tvorbu a kreativní komunikaci. V nedávné době se několikrát přestěhovala a momentálně bydlí na Spořilově. S rozhovorem souhlasila naprosto bez váhání a na všechny mé otázky odpovídala velmi vstřícně.

Rozhovor proběhl v březnu 2022 v prostředí kavárny.

V: Výzkumník, N: Natálie

V: Děkuji ti, že jsi souhlasila se mnou udělat rozhovor a na začátek bych se tě ráda zeptala, jak dlouho už v kavárně pracuješ?

N: Od září, i když myslím, že zaučovací směny jsem měla už na konci srpna.

V: Jak jsi se k téhle práci dostala?

N: Našla jsem to na Facebooku, viděla jsem tam na to inzerát.

V: A měla jsi nějaké předchozí zkušenosti s nějakou podobnou prací?

N: No jako jo i ne, měla jsem zkušenosti s kavárnou, jakože pracovala jsem v kavárně, ale neměla jsem zkušenosti konkrétně s přípravou kávy, takže tak.

V: Vyhovuje ti tady pracovní doba nebo vyhovují ti nějaké směny víc než jiné?

N: Ve staré práci jsme měli ty směny delší. Tam mi to v tom asi vyhovovalo víc, že když už člověk do té práce přijde, tak já radši když je to delší.

V: A jinak jsi s prací tady spokojená?

N: Jo, líbí se mi tady. Líbí se mi, že je nás tu málo celkem, jakože baristů. Není to takový, jak jsme to měli v minulý práci, kde nás bylo třeba sto a už si se s někým třeba nikdy neviděl. Tady se teda taky skoro nevidíme, ale víme, kdo jinej tu je a nejsou tu žádný konflikty.

V: A je naopak něco, co se ti nelíbí nebo co bys třeba změnila?

N: Ne, nebo jako teď mě nic nenapadá, asi něco je, asi z těch provozních věcí, ale teďka takhle mě nic nenapadá, nevím.

V: Jak vnímáš prostor kavárny?

N: Líbí se mi hrozně ten venek, že tam je moc pěkně. Líbí se mi i že je to v centru, ale zároveň je tu hroznej klid, že tu není ani ten ruch z ulice a tak.

V: Chodíš sem třeba i když nemáš směnu?

N: Moc ne, já bych hrozně ráda, ale nemám na to moc čas. Teď jsem se akorát přestěhovala a mám to celkem daleko domů, tak možná budu chodit právě víc sem, když se budu chtít někam uklidit a nebude se mi chtít jezdit tam a zpátky.

V: Uvažovala jsi o tom, že bys třeba v budoucnu chtěla mít svoji vlastní kavárnu?

N: Ne.

V: Neláká tě to?

N: No já nejsem moc organizační člověk. Představa, že bych někomu měla volat a něco zařizovat mě úplně děsí.

V: A jací lidé sem podle tebe chodí?

N: Podle mě to je taková ta střední pražská vrstva, vysokoškoláci taky celkem.

V: Setkala jsi se třeba někdy s nějakým nepříjemným zákazníkem?

N: Ani ne. Spíš se akorát stává, že lidi chtějí něco hrozně speciálního, co třeba ani neděláme, ale oni maj prostře přístup „Tak mi to udělej.“ Tak to se mi nezdá.

V: Takže mimo tohle jsou z tvé zkušenosti lidé slušní, myslím k tobě jako k obsluze?

N: Jo, jako určitě záleží člověk od člověka, ale většinou jsou v pohodě, i ohleduplní a tak.

V: Dovedla bys říct kdy bývá v kavárně nejvíc plno?

N: Odpoledne, jakože stoprocentně chodí lidi víc odpoledne.

V: Má podle tebe kavárna nějaký denní rytmus?

N: No jako jestli myslíš, jestli se tady méně lidí tak to jo. Jakože ráno sem choděj spíš pracovat, a tak a odpoledne a navečer si sem jsou spíš sednout na víno nebo něco a pokecat.

V: A chodí i cizinci?

N: Jo, přijde mi že ne každý den třeba, ale docela jo.

V: Zaznamenala jsi i nějaké pravidelné hosty?

N: Jo, jakože vím, že chodí.

V: Znáš se třeba s některým z nich?

N: To ne, jakože poznám je třeba podle obličeje, že vím že už tu někdy byli, ale jinak je neznám, nebavím se s nima nebo tak.

V: Je něco, co si lidé dávají nejvíce?

N: Kafe, podle mě teda cappuccino asi obecně.

V: A jak dlouho se tu tak zdrží?

N: Přijde mi, že většinou se zdrží, i když třeba nějakým dvěma jsem včera donesla kafe, přišlo mi, že to ani nemohli stihnout vypít a už šli pryč. Takže je to různý dost.

V: Dávají ti lidé spropitné?

N: Jo, dýška dávaj.

V: Máš třeba odhad na to, kdo dá dýško a kdo ne?

N: Většinou podle toho, kolik si toho daj, nebo třeba se mi to stává, když tu nechám lidi sedět po zavíračce, že se třeba cejtěj blbě, že tu ještě jsou tak dají větší dýško.

V: Proč si myslíš, že lidé chodí právě sem? Co je tady na tom láká?

N: Myslím si, že to je ta atmosféra.

V: Stalo se ti třeba, že se s tebou hosté začali bavit, myslím teď ne že se s tebou bavili třeba o tom, co si objednají, ale že si jen tak začali povídat?

N: Jednou tu byl třeba jeden pán, co přišel dal si kafe, stál tady u baru a hned se začal ptát co studuju za školu a tak, bylo to trochu divný teda.

V: Tak jo, to by ode mě bylo asi všechno. Děkuji ti moc, že jsi si na mě udělala čas a byla ochotná si se mnou promluvit.

Příloha 7 – Rozhovor – paní Stanislava, paní Nad'a a paní Ludmila

Stanislava, Nad'a a Ludmila jsou dámy v důchodovém věku, které ve volném čase chodí na kurz angličtiny a poté dochází pravidelně do kavárny. Když jsem za nimi přišla s dotazem, zda by byly ochotné poskytnout mi rozhovor, z počátku působily mírně zdrženlivě. Poté co jsem jim představila téma a účel výzkumu a popsala jim, jak by rozhovor probíhal, měly ještě několik doplňujících dotazů, které jsem zodpověděla. S rozhovorem následně souhlasily a také docela ochotně odpovídaly.

Rozhovor proběhl v dubnu 2022 v prostředí kavárny.

V: Výzkumník, S: Stanislava, N: Nad'a, L: Ludmila

V: Nejdřív bych se zeptala, jak jste to tu objevily?

N: Já jsem to objevila nějak... to už je dlouho, léta, že je mi to tu sympatický.

S: A ona sem přivedla nás.

V: Rozumím. A jak často tak chodíte?

N: My sem chodíme tak jednou týdně po angličtině.

V: A chodíte takhle ve třech společně?

L: Ano.

S: Celej kurz.

N: Celej kurz angličtiny.

V: A chodíte si popovídat nebo...?

S: Ano.

V: A když nemáte angličtinu tak nechodíte? Nestavíte se sem třeba jen tak?

N: Já občas jo.

S: Já ne, jenom po té angličtině.

V: Dobře, děkuju. A jak dlouho se tak zdržíte?

S: Tak hodinku.

L: My někdy dýl vid'?' (*úsměvně, dívá se na Nad'u*)

N: My někdy dvě. (*úsměvně*)

V: A dáváte si takhle chai latté nebo i něco jiného? (*mají tři hrníčky s chai latté před sebou na stole*)

N: Vždycky, vždycky chai latté.

S: Černý.

L: Ano.

V: A pamatuje si obsluha tady, že si dáváte chai latté vždycky?

N: Neřekla bych, vy si to pamatujete asi.

S: Mně se zdá, že je tu pokaždý někdo jinej a vždycky se ptá, co si dáme.

V: A líbí se vám tu?

S: Líbí.

V: A je tu naopak něco, co byste třeba vylepšily nebo něco co se vám tu nelíbí?

N: Mně osobně se líbí, že je to tak jednoduchý a příjemný.

S: Že to tu je takový volný, že nás nikdo netlačí támhle ode dveří, abychom už dopily a vystřelily, že tady prostě je taková pohoda.

N: Hezkou atmosféru to tu má, že máme pocit, že prostě si tu můžem sedět a povídat a nikomu to nevadí.

S: A nikomu tu nevadíme.

V: A chodíte i jinam někam si posedět?

N: Chodívaly jsme minulé léta, ale nakonec jsme se ustálily v chození sem, protože se nám tady jako zdá nejpříjemnější prostředí.

L: Chodily jsme jinam, my tomu říkáme U Jelena nebo já nevím. (*úsměvně*)

V: Tak to neznám.

L: Je tam takový, nebo bejvalo tam takový, zvíře u vchodu.

N: Takovej velkej jelen.

V: O jelenovi teda nevím, ale dobře, děkuju moc. (*úsměvně*)

N: Něco je tam podobnýho, ale je to takový jako víc...

S: I tam vařej něco.

N: ...chce se mi říct *posh*.

V: Takže i trošku jako restaurace?

S: No tak no.

V: A tady vám třeba nechybí, že tady není nic velkého k jídlu?

L: Nene.

S: Nenene.

N: Mně osobně se tady líbí nejvíc ta jednoduchost.

L: Tak tak tak, ano, ale možná, že jsme takový výjimečný baby ne?

N: Taky vlastně už jsme se znaly s jednou paní, která sem chodila studovat francouzštinu.

V: A máte to sem blízko? Máte tu angličtinu někde tady?

L: My jdeme tady kousek z vedlejší ulice.

V: Jo takhle, tak to máte blízko. A ještě se vás zeptám, všimly jste si tamté knihovničky v rohu?

N: Já ne.

S: Ne.

L: Ne.

V: Nevšimly, dobře.

N: Ta je tu nová?

V: Nenene, ta je tu dlouho, dlouho.

L: Jo?

S: Heleďte my furt jsme takový povídavý, takže my... (*úsměvně*)

L: My furt kecáme no.

V: Tak jo, děkuju vám mockrát ještě jednou a omlouvám se, že jsem vás tady vyrušila při povídání.

S: No ne, my když jde o edukaci tak to my jsme... tak to my jsme vstřícný. (*úsměvně*)

Příloha 8 – Rozhovor – paní Barbora

Barboře je něco mezi 30 a 35 lety. Má vystudovanou vysokou školu a nyní pracuje v oblasti informačních technologií. Barbora působila velmi klidně a usměvavě a výzkumný rozhovor s ní tak byl velmi příjemný. Po jeho skončení se mě dále vyptávala na můj výzkum a má zjištění ohledně historie kaváren.

Rozhovor proběhl v dubnu 2022 v prostředí kavárny.

V: Výzkumník, B: Barbora

V: Nejdřív bych se zeptala, jestli už jste tu někdy byla nebo jste tu prvně?

B: Už jsem tu byla.

V: Dobře a jak jste se o tom dozvěděla?

B: Asi od kolegyně.

V: Takže nějaké doporučení?

B: *(přikyvuje hlavou)*

V: A chodíte sem často nebo třeba nějak pravidelně?

B: Nene, to ne. Teď jsem tu hodně dlouho nebyla, předtím jsem občas zašla, ale nebylo to nijak pravidelně.

V: A vyhovuje vám to tady? Líbí se vám tu?

B: *(opět přikyvuje hlavou)*

V: A je tady něco konkrétně co by se vám líbilo nebo naopak co se vám nelíbí, co vám nevyhovuje?

B: Dneska jsem přišla za klidem a wifinou. *(směje se)*...Což je asi to co se mi tady líbí, líbí se mi tady vnitroblok, líbí se mi, že mám takovej pocit, že nejdu do mekáče třeba, to já úplně nemusím, nebo řetězcové kavárny, spíš si najdu nějakou malou schovanější....a asi mi tady nic nevadí.

V: To jsem se taky chtěla zeptat, co jste sem přišla dělat dneska, když jste říkala, že jdete za klidem a wifi?

B: Přemýšlet a možná pracovat, ale ještě jsem se k tomu nedopracovala k té práci, to mi nikdy moc nejde. *(směje se)*

V: Takže nejdřív přemýšlet potom pracovat, dobře. *(úsměvně)* A chodíte i jinam do podniků třeba si posedět?

B: Chodím.

V: A co si tak dáváte většinou? Tady vidím espresso tonic, je to obvyklá objednávka?

B: Asi ne, asi většinou je to macchiato nebo cappuccino... anebo pivo.

V: Takže žádná stála objednávka? Ani že by vás třeba znali někde v podniku, že byste chodila často?

B: To asi ne, to asi ne.

V: A jak dlouho se tak zdržíte většinou když někam jdete do podniku nebo tady jak dlouho se plánujete zdržet?

B: Tady zavírají v osm. *(rozhovor probíhal okolo půl osmé večer)*

V: Takže do těch osmi?

B: *(směje se)* Asi budu muset vypadnout...to hodně záleží na situaci no. Kam, jak, s kým...

V: Takže chodíte jak sama, tak i s někým?

B: *(přikyvuje hlavou)*

V: A chodíte běžně takhle večer do kaváren nebo chodíte i přes den?

B: To taky záleží, do kaváren většinou asi odpoledne, navečer, záleží, co mám za práci, kolik toho je, dneska zrovna dost. Večer to pak spíš jdu třeba do hospody...

V: A podle čeho se třeba rozhodujete, že někam půjdete do podniku? Víím, že jste zmiňovala, že nepodporuje třeba ten mekáč, ale je něco třeba co by měli mít nebo jak by to mělo vypadat?

B: Asi...jsem o tom takhle nikdy nepřemejšlela, prostě mi to musí bejt nějakým způsobem sympatický, musí mi tam ty věci chutnat...asi nemám ráda třeba moc hlučný prostory. Když je třeba někde furt narváno no tak tam taky nechodím, protože se tam nevejdu, což není ale chyba toho podniku, to je spíš dobrá vizitka. Přemýšlím, co by mi vyloženě vadilo...a ještě se bavíme o kavárnách. Asi jsem ráda, když je to takový jako klidný, osobní prostředí.

V: Tak jo, děkuju. A ještě bych se zeptala, máte to blízko, že jste zavítala sem zrovna dneska?

B: Ani ne.

V: Takže jste šla jenom kolem, byla poblíž?

B: Ne, jela jsem cíleně z domova si někam sednout. Ani to nemám blízko, protože jsem se, no ono už je to půl roku, ale přestěhovala jsem se z centra trošku na okraj, ale vlastně pořád mám tak nějak jako to známý a takový to zázemí v tom centru, takže docela jezdím.

V: Takže jste to znala z té doby, kdy jste tu bydlela, tak jo, děkuju. A ještě se zeptám, všimla jste si tady té knihovny za vámi někdy?

B: Ani ne. *(směje se, otáčí se a dívá se na knihovničku)*

V: Takže jste to ani nevyužila předpokládám teda někdy, dobře. *(úsměvně)*

B: Zas tak často sem nechodím. Půjč, vrat' nebo vyměň *(čte cedulku u knihovny)*, no tak to bych tady mohla vyskladnit svoje přebytky.

V: Jestli chcete, tak klidně můžete. Tak to by bylo asi všechno ode mě, tak já vám moc děkuji.